

Utjecaj pandemije COVID-19 na društvenu dinamiku institucije braka i obitelji

Pilatuš, Dorotea

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Philosophy and Religious Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet filozofije i religijskih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:260:176824>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repozitorij Fakulteta filozofije i religijskih znanosti

Repozitorij diplomskih i doktorskih radova

Repository / Repozitorij:

[REPOSITORY OF FACULTY OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS STUDIES - Repository of master's thesis and phd](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET FILOZOFIJE I RELIGIJSKIH ZNANOSTI

Dorotea Pilatuš

**UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19
NA DRUŠTVENU DINAMIKU
INSTITUCIJE BRAKA I OBITELJI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET FILOZOFIJE I RELIGIJSKIH ZNANOSTI

Diplomski studij filozofije i religijskih znanosti

Dorotea Pilatuš

**UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19
NA DRUŠTVENU DINAMIKU
INSTITUCIJE BRAKA I OBITELJI**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Marija Džinić

Zagreb, 2024.

Sažetak

Cilj ovog rada je istražiti utjecaj pandemije COVID-19 na društvene i religijske dinamike diljem svijeta, s posebnim naglaskom na instituciju braka i obitelji. Sociološki, pandemija je potaknula promjene održavanja međusobnih obiteljskih odnosa te balansiranja privatnog i profesionalnog života uslijed radikalnih promjena u radnim i obrazovnim rutinama. Proučava se adaptacija religijskih zajednica novim ograničenjima i načinima pružanja duhovne podrške članovima. Kroz analizu socioloških teorija o obitelji i uloge religije u društvenim promjenama, istražuje se kako su socijalni, ekonomski i duhovni faktori zajedno oblikovali iskustva pojedinaca unutar obiteljskih i religijskih konteksta tijekom pandemije. Posebna pažnja posvećena je ulozi duhovnosti i religijskih obreda kao temelja za zajedničko suočavanje s izazovima te kao izvora podrške i smisla u teškim vremenima.

Raznolikost pristupa i resursa koje su obitelji koristile tijekom pandemije naglašava važnost integracije duhovnih i praktičnih strategija podrške. Kombinacija ovih resursa omogućila je obiteljima da uspješno prevladaju izazove pandemijskih uvjeta te ih potaknula na razvoj otpornosti i zajedništva. Daljnja istraživanja mogu produbiti razumijevanje načina doprinosa različitih aspekata podrške dugoročnom obiteljskom blagostanju te kako ih bolje integrirati u strategije za eventualne buduće krizne situacije.

Ključne riječi: *COVID-19, brak, obitelj, strategije suočavanja, obiteljska dinamika*

Summary

1

The aim of this study is to explore the impact of the COVID-19 pandemic on social and religious dynamics around the world, emphasizing the institution of marriage and family. Sociologically, the pandemic has prompted changes in maintaining family relationships and balancing private and professional life due to radical shifts in work and educational routines. The adaptation of religious communities to new restrictions and ways of providing spiritual support to members is also examined. Through the analysis of sociological theories on family and the role of religion in social change, the research investigates how social, economic, and spiritual factors have collectively shaped individuals' experiences within family and religious contexts during the pandemic. Special attention is given to the role of spirituality and religious rituals as a foundation for collective coping with challenges and as a source of support and meaning during difficult times.

The diversity of approaches and resources that families utilized during the pandemic underscores the importance of integrating spiritual and practical support strategies. The combination of these resources enabled families to successfully overcome the challenges of pandemic conditions and encouraged their resilience and unity. Further research can deepen our understanding of the ways in which different aspects of support contribute to long-term family well-being and how to better integrate them into strategies for potential future crises.

Keywords: *COVID-19, marriage, family, coping strategies, family dynamics*

Sadržaj

UVOD	1
1. OBITELJ I BRAK PRED SUVREMENIM IZAZOVIMA	4
1.1 Tradicionalna obitelj	5
1.2 Suvremena obitelj	6
2. OBITELJ PRED IZAZOVIMA PANDEMIJE	8
2.1 Dinamika obitelji tijekom pandemije	8
2.2 Strategije suočavanja obitelji tijekom pandemije	10
3. MENTALNO ZDRAVLJE TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19: UTJECAJI I IZAZOVI 16	
3.1 Narušeno mentalno zdravlje obitelji tijekom pandemije	18
3.2 Utjecaj financijskoga stresa na dinamiku obitelji i mentalno zdravlje adolescenata	19
3.3 Utjecaj mentalnog zdravlja roditelja na socijalni razvoj djece tijekom pandemije ..	21
4. UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA NASILJE.....	23
4.1 Utjecaj pandemije na obiteljsko nasilje	24
4.2 Zaštita djece od nasilja tijekom pandemije.....	27
5. UTJECAJ PANDEMIJE COVID – 19 NA FORMIRANJE BRAKA I OBITELJI	29
5.1 Obiteljski odnosi i utjecaj pandemije	30
5.2 Uzroci razvoda i njegove posljedice tijekom pandemije	33
6. DUHOVNOST I RELIGIOZNOST KAO PODRŠKA OBITELJIMA U SUOČAVANJU S PANDEMIJOM	36
6.1 Religijska kognitivna shema kao okvir za religijsko suočavanje	37
6.2 Religija u suočavanju s anksioznošću tijekom pandemije.....	40
6.3 Utjecaj pandemije na vjerske zajednice.....	41
ZAKLJUČAK	45
POPIS LITERATURE	47

UVOD

Krajem 2019. godine svijet je suočen s dotad nepoznatim virusom, infektivnom bolesti uzrokovane akutnim respiratornim sindromom COVID-19 (SARS-CoV-2). Ubrzo nakon prvih slučajeva u Kini, virus se proširio na druge zemlje diljem svijeta te je Svjetska zdravstvena organizacija (WHO)¹ proglasila izvanredno stanje za javno zdravlje od međunarodne važnosti (PHEIC)², a dana 11. ožujka 2020. proglašen je početak pandemije pod nazivom COVID-19. Diljem svijeta proglašena su izvanredna stanja uz provođenje mjera socijalnog distanciranja, kućnih karantena i nošenja medicinskih maski. Nadalje, kako bi se suzbilo daljnje širenje virusa u svrhu zaštite zdravstvenih sustava od preopterećenosti, brojne tvrtke, obrazovne ustanove, i druga radna mjesta zatvorili su svoja vrata te je većina svoje radne obveze obavljala iz svoga doma. Iako su navedene mjere i naredbe donesene zbog zabrinutosti za opću i zdravstvenu sigurnost svjetske populacije, ubrzo su počele izbijati neželjene posljedice strategija za ublažavanje pandemije. Svjetska gospodarstva i društvene strukture pretrpjele su teške trenutke što je ostavilo i traga na svakom području života.

Ograničenja su ostavila teške posljedice, povrh svega na psihičko stanje pojedinca, što dokazuju brojna istraživanja. Propisane mjere socijalnog distanciranja, odvojenost od obitelji i prijatelja, izloženost konstantnoj prijetnji zdravlju, nezaposlenost te financijska nestabilnost, negativno su utjecali na društveni život stvarajući osjećaj usamljenosti, emocionalnog stresa, razvoja anksioznosti i depresije.

Osim na pojedince, pandemija je uvelike utjecala na obitelj i odnose unutar iste. Obitelji diljem svijeta suočavale su se s brojnim izazovima, uključujući prijetnje zdravlju, gubitke, anksioznost te druge poteškoće uzrokovane pandemijom (Fisher i dr., 2020, 247-252). Nametnute mjere fizičke udaljenosti dovele su do porasta virtualnih veza, što je rezultiralo promjenom dinamike unutar obitelji. Osim toga, obitelji koje su već imale probleme sada su još ranjivije, s povećanim rizicima od nasilja i napetosti u odnosima. Pandemija je također poremetila tradicionalne obiteljske rituale te dodatno pogoršala postojeće društvene nejednakosti, dodatno komplicirajući obiteljski život.

¹ eng. *World Health Organization* (WHO)

² eng. *Public Health Emergency of International Concern* (PHEIC).

Dodatne poteškoće, nastale su za obitelji koje su posvećene brizi za problematične članove obitelji uz pomoć drugih koji sada nisu prisutni, a slično tome, postoje nove i različite prilike za sukob u obiteljima razvedenih i ponovno vjenčanih parova, gdje je učestalost kontakta između roditelja i djece već postojeći problem (Lebow, 2020, 309-311).

Sveukupna ljudska povijest prožeta je kontinuiranom prisutnošću bolesti. Epidemije³ i pandemije⁴ nesumnjivo zauzimaju nadasve značajnu ulogu u konstituiranju društva i svijeta; veliki postotak smrtnosti uzrokovao je propast cijelih civilizacija i ostavio teške socijalne i ekonomske i vjerske posljedice preispitujući i promijenivši temelje društva, ulogu stručnosti, društvene kodove i norme ponašanja. Atenska kuga⁵, koja se dogodila za vrijeme Peloponeskog rata, imala je katastrofalne posljedice za Atenu. Bolest je značajno oslabila atenske vojne kapacitete, dovela do urušavanja demokratskog sustava i uzrokovala pad morala stanovništva koje je izgubilo vjeru u bogove. Društveni zakoni i strukture su se destabilizirali.

Antoninska kuga⁶ pak, opustošila je Rimsko Carstvo, ostavljajući ozbiljne društvene, demografske, političke i vojne posljedice. Ipak, dovela je i do obnove duhovnosti, širenja monoteističkih religija i postavila temelje za razvoj kršćanstva. Crna smrt, koja je ubila četvrtinu europskog stanovništva, izazvala je vjerske i društvene sukobe te potaknula uvođenje karantene kao ključne mjere za kontrolu epidemija, dok je pandemija velikih boginja rezultirala razvojem prvog cjepiva, što je bio povijesni preokret u borbi protiv zaraznih bolesti. Povijesne usporedbe potiču pitanja zašto se ljudski, znanstveni, vjerski i društveni odgovori na takve prijetnje razlikuju i kako se vremenom mijenjaju. U dugom nizu ljudskih patnji, bilo je drugih značajnih vremena gubitka, od ratova do genocida, masovne represije do drugih pandemija, ali nikada tako široko rasprostranjene u tako međusobno povezanom svijetu. Svjetske ekonomije i društvene strukture pate, a s time dolazi ranjivost na totalitarne i autoritarne politike u mnogim zemljama.

Reakcije na COVID-19 predstavljaju jedan od najznačajnijih društvenih eksperimenata o obiteljskom životu u modernoj povijesti. Ova globalna pandemija nije samo izazvala brigu za zdravlje obitelji zbog samog virusa, već je dovela do dubokih promjena u načinu kako obitelji

³ *epidemija* (grč. ἐπιδημία: boravak na jednome mjestu) naglo oboljevanje većeg broja ljudi na određenom području u kratkom razdoblju

⁴ *pandemija* (grč. πανδημία: sav narod) širenje neke bolesti na velika prostranstva, tj. na više država, cijeli kontinent ili cijeli svijet.

⁵ *epidemija*. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/epidemija> (11.09.2023.)

⁶ *epidemija*. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/epidemija> (11.09.2023.)

doživljavaju međusobne odnose i važnost zajedništva. Gubitak članova obitelji, uz naglasak na načine na koje se ti gubici događaju izvan uobičajenih obiteljskih interakcija, postao je posebno bolan i izazovan aspekt suvremenog života. Uz to, pandemija je uzrokovala ekonomske probleme poput povećane nezaposlenosti i financijske nesigurnosti, što dodatno opterećuje obiteljske dinamike.

Osim direktnih posljedica virusa, postoje i neizravni utjecaji koji su postali sastavni dio obiteljskog života tijekom pandemije. Fizički i emocionalni kontakti su ograničeni naredbama o socijalnom distanciranju, što je rezultiralo intenziviranim zajedničkim iskustvima unutar obitelji, ali i bolnim izborima o tome s kim i kako održavati bliske kontakte (Lebow, 2020, 39).

Na slijedećim stranicama ovog rada istražiti ćemo složene sociološke i religijske dinamike koje su se razvile tijekom pandemije COVID-19, s posebnim naglaskom na utjecaj na instituciju braka i obitelji. Pandemija je globalno transformirala način života, potičući promjene u svakodnevnim rutinama, međuljudskim odnosima i društvenim strukturama. Kao temeljna društvena jedinica, brak i obitelj su iskusili značajne izazove i prilagodbe uslijed restrikcija, izolacije i ekonomske neizvjesnosti koje su proizašle iz pandemijskih mjera.

Sociološki gledano, pandemija je djelovala kao katalizator za promjene u dinamici unutar obitelji. Ograničenja putovanja i fizičke distance između članova obitelji utjecala su na način kako su obitelji održavale i jačale međuljudske odnose. Rad od kuće i *online* nastava postali su norma, oblikujući prostor obiteljskog života i postavljajući nove izazove u ravnoteži između privatnog i profesionalnog života.

S druge strane, religijske zajednice su se prilagodile novim okolnostima, mijenjajući načine obreda, okupljanja i duhovne podrške svojim članovima. Zatvaranja crkava i religijskih objekata, kao i ograničenja u organiziranju vjerskih događanja, utjecala su na način kako su pojedinci doživljavali i prakticirali svoju vjeru u kontekstu zajednice i obitelji. Kroz analizu socioloških teorija o obitelji, kao i uloge religije u društvenim promjenama, ovaj rad će istražiti kako su se te promjene odrazile na stabilnost i dinamiku bračnih i obiteljskih odnosa tijekom pandemije. Posebna pažnja biti će posvećena razumijevanju načina na koji su socijalni, ekonomski i duhovni faktori oblikovali iskustva i perspektive pojedinaca unutar obiteljskih i religijskih konteksta.

1. OBITELJ I BRAK PRED SUVREMENIM IZAZOVIMA

Obitelj je »prapojav ljudskog roda« (Benvin, 1972, 34).

Obitelj je osnovna društvena skupina, povezana srodstvom, utemeljena na braku i zajedničkom životu užega kruga srodnika, prije svega roditelja, koji vode brigu o djeci te ih odgajaju. Obitelj se promatra kao samostalnu, funkcionalnu jedinicu i najstariju društvenu instituciju sa nizom pravila koje određuju važnost prema društvu. Ona je uzrok i posljedica socijalnog okruženja, koja se neprestano mijenja i koja je uzrok promjenama.

Teško je odrediti njene začetke, no brojni sociolozi i etnolozi smatraju kako je obitelj univerzalna ljudska tvorevina. Obitelj je potreba svakog normalnog pojedinca jer ostvari ciljevi unutar iste, fundamentalan su dio čovjekovog života i pripadanja društvenoj zajednici (Mijatović, 1995, 467). Obitelj je primarna zajednica različitih pojedinca međusobno povezanih osjećajem solidarnosti i istovjetnim društvenim, materijalnim i duhovnim vrijednostima. S obzirom na sve veći pritisak i nedaće suvremenog društva, njezina važnost je neprocjenjiva jer pruža osjećaj pripadnosti i solidarnosti. Pojedinca unutar obitelji pronalaze sigurnost i toplinu, a ista je potrebna pojedincu: »...kao zajednica sa svim obilježjima koje zajedništvo pretpostavlja, podrazumijevajući da postoji razvijen osjećaj pripadništva i solidarnosti, kao i mogućnost da se postigne sveskolika ravnoteža i doživljaj cijele ličnosti.« (Nimac, 2009, 27). Također, napominje se da ne postoji druga vrsta zajedničkog života koja bi mogla više odražavati toplinu, sigurnost, zajedništvo i solidarnost; suprotno današnjem uvriježenom mišljenju da upravo navedene vrijednosti nedostaju u obitelji.

Obitelj nije statična institucija već neraskidivo povezana sa socijalnim okruženjem iz kojeg proizlazi, a istovremeno ga oblikujući. Promjene u društvu imaju dubok utjecaj na obiteljsku dinamiku, dok i ona svojim postojanjem i djelovanjem utječe na širu sliku društva.

Obitelj je određena njenim članovima i njihovim individualnim ulogama te nepisanim, generacijski prenosivim normama ponašanja, a njena temeljna funkcija leži u pripremi pojedinaca (potomaka) za stvaranje međuljudskih odnosa za kasniju interakciju sa širom zajednicom. Generacijski transfer utjelovljuje obitelj i upućuje da je obitelj, iako u drugačijim formama, zajednička svima, u svim vremenskim razdobljima kao nezamjenjiv čimbenik ljudske održivosti čiji bi gubitak označio prekid i nestajanje socijalnih veza i zajedništva. Dakle, obitelj je generacijski fenomen koji se analizira kroz prizmu generacija različite dobi, različitih perspektiva i iskustava unutar obitelji.

Promatrana kao generacijski fenomen sa svojim generacijskim prijenosom norma ponašanja obitelj je zaslužna za vjerski, kulturni i povijesni transfer (Mijatović, 1995, 467) te je jedna od institucionalnog mehanizma prenošenja kulturnih obrazaca, mehanizma socijalne integracije i same socijalizacije (Kregar, 1994, 217). Iz navedenog zaključujemo da je obitelj jedinstven i presudan faktor društvene zajednice i njena temeljna sastavnica – temelj svakog društva. (Nimac, 2010, 25-28).

1.1 Tradicionalna obitelj

Revolucija industrijalizacije, smatra se odlučujućim znakom suvremenog svijeta (Benveniste, 1972, 36-37). Prema tome, razlikujemo tradicionalnu, predindustrijsku nuklearnu obitelj koja je osnovni proizvođač hrane i drugih materijalnih dobara zasnovana na ekonomskim vezama, a karakterizira je zajednički život s bližim srodnicima. Definicija tradicionalne obitelji nije jednoznačna već nosi višestruka značenja. S jedne strane, odnosi se na prošlost i obiteljske modele koji više nisu uobičajeni zbog promjena u načinu života. S druge strane, ključno obilježje tradicionalne obitelji je njezina trajnost kao konstitutivnog elementa, koji prolazi kroz vrijeme i neizostavan je za definiranje obitelji. Upravo spomenuta trajnost fundamentalni je kriterij za definiranje tradicije što uključuje međugeneracijski transfer iskustva, sustava vjerovanja i vrijednosti. Obiteljske tradicije uključuju i prenošenje stavova, osjećaja i principa s generacije na generaciju čime se usvaja i duhovno značenje koje osigurava jačanje obiteljskih veza na temelju zajedničkih vjerovanja i simbola. Prije no što krenemo vrednovati tradiciju u obiteljskom kontekstu, važno je pojasniti sam pojam tradicije, jer se često krivo interpretira kao kult prošlih vremena i nostalgija za onim što je bilo. Tradicija, koja dolazi od latinske riječi "tradere" što znači prenositi ili predati, ne bi trebala biti tako shvaćena. Prava svrha tradicije je u prijenosu vrijednosti, stavova, mišljenja i vjerovanja koji temelje univerzalne principe (Nimac, 2010, 24). Takva tradicija, navodi se, ima etičku vrijednost i opravdanje za očuvanje, jer se može primijeniti na svako društvo i zajednicu. Ona predstavlja način razmišljanja i stil života koji uključuje dinamičnost, razvoj i prilagodbu vanjskim promjenama. Prema Nimac, tradicija nije toliko okrenuta prošlosti koliko budućnosti, jer kroz prijenos vrijednosti osigurava kontinuitet i prilagodbu novim okolnostima.

Stoga, tradicionalna obitelj trebala bi naglašavati prenošenje i njegovanje obiteljskih tradicija koje osiguravaju simboličko, duhovno i moralno zajedništvo, a ne samo fizičko povezivanje. Obiteljska tradicija, kao važan sastavni element tradicionalne obitelji, nije utemeljena na metafizičkim ili nepodjeljivim svojstvima, već se shvaća kao refleksija konkretnog povijesnog i društveno-političkog konteksta. Drugim riječima, riječ je o stalnoj formi koja se prilagođava

promjenjivim sadržajima, gdje "nepromjenjivo" označava sigurnost i trajnost u svjetlu složenosti ljudskih odnosa i društvenih uvjeta.

Obiteljske tradicije, iako mijenjaju način svoje manifestacije, navodi Nimac, trebaju reflektirati i podržavati održavanje univerzalnih obiteljskih vrijednosti poput zajedništva, solidarnosti, podrške, poštovanja i darivanja, koje se potom prenose na ostatak društva. Tradicionalne obitelji dosad su bile nositelji ovih obiteljskih tradicija, jer se smatralo da su te vrijednosti njihova neizostavna karakteristika (Nimac, 2010, 34-35).

1.2 Suvremena obitelj

Industrijalizacijom i modernizacijom primarna uloga tradicionalnih modela obitelji zamijenjena je promjenom vrednota u kontekstu individualizma u čijem se središtu nalazi autonomija pojedinca i samorealizacija. Princip patrijarhalne obitelji u kojoj prvenstvo ima red starosti, te iskustvo zajedničkog života i zajednice imovine, urušava se (Kregar, 1994, 220). Iako, suvremeni način života ugrožava tradicionalni, ipak povećava temeljnu sigurnost i ukazuje na »vrijednost obitelji kao središta individualnog i društvenog života« (Nimac, 2010, 33). Time pojedinci (u ovom kontekstu supružnici) uporište svoje veze nalaze u sebi samima, bivaju „vraćeni sebi samima“ (Benvin, 1972, 47-48). Bračni par postaje „norma sam sebi“. Navedene okolnosti, smatra Benvin, jesu rizične ali omogućavaju rast unutrašnjeg duhovnog potencijala čime započinje proces interiorizacije obitelji.

Velike promjene koje su se dogodile na društveno-kulturološkom području, posebno na Zapadu tijekom prijelaza iz predindustrijskog u industrijsko društvo, značajno su promijenile fizionomiju braka i obitelji. Suvremena obitelj prolazi kroz razne promjene koje odražavaju dinamičnost društva i suvremenog načina života (modernizacija, individualizacija, sloboda izbora). Tradicionalni modeli obitelji sve više se prilagođavaju novim okolnostima, a tehnološki napredak i promjene u društvenim vrijednostima oblikuju nove obrasce obiteljskog života. Postoje različiti suvremeni oblici obitelji kao što su posvojiteljske, udomiteljske, surogatne, samačke, razvedene obitelji s djecom, alternativne zajednice, izvanbračne obitelji, parovi bez djece te istospolne zajednice. Samačke obitelji postaju sve uobičajenije zbog visokih obrazovnih standarda koji produžuju obrazovanje i odgađaju brak i osnivanje obitelji, što povećava broj samaca.

Tehnologija igra ključnu ulogu u suvremenim obiteljima omogućujući članovima da ostanu povezani čak i ako su udaljeni fizički. Online platforme za dijeljenje fotografija, videa i poruka

olakšavaju održavanje veza među članovima obitelji, što je posebno važno u svijetu gdje su članovi često razdvojeni zbog profesionalnih obaveza ili školovanja. Uz to, promjene u roditeljskim obrascima uključuju promicanje veće ravnopravnosti između roditelja u odgoju djece, s naglaskom na emocionalnoj podršci, komunikaciji i suradnji među roditeljima. Struktura suvremene obitelji mijenja se pod utjecajem modernizacije, individualizacije i socijalne diferencijacije, što dovodi do jačanja osobnih interesa, veće slobode izbora te razvoja alternativnih životnih opcija poput suživota, otvorenih brakova i samohranog roditeljstva. Raslojavanje obitelji posljedica je promijenjenih uvjeta društva i života te pritiska istih. Suvremeni svijet s kapitalističkim sustavom često karakteriziraju ljudski odnosi koji su sve više obilježeni individualizmom, fokusiranjem na privatne aspekte afektivnosti i intimnih zadovoljstava. Ovaj trend proizlazi iz promjene općih vrijednosti prema individualizmu, koji stavlja pojedinca u središte dok društvene vrijednosti često gube na važnosti ili se marginaliziraju (Nimac, 2010, 30-31). Stoga, zaključuje Nimac, tradicionalni načini funkcioniranja obitelji često postaju neadekvatni u suvremenom kontekstu, što zahtijeva unutarnju ili vanjsku rekonstrukciju obiteljskih sustava. Ovaj kritični trenutak često donosi gubitak starih načina reprezentacije obitelji, dok istovremeno dolazi do preuzimanja novih funkcija, posebno u intimnim sferama. Unatoč ovim promjenama, obitelj nije nestala iz društvenog pejzaža, što potvrđuju sociološka istraživanja. Njezina vrijednost ostaje prisutna, no važno je priznati da se obiteljski odnosi transformiraju, kao i sve ostalo što ih okružuje.

2. OBITELJ PRED IZAZOVIMA PANDEMIJE

Obitelj je promjenjiva društvena grupa stoga, u promjenjivom društvenom kontekstu i sama mijenja svoja povijesno uvjetovana obilježja. Kao takva, neiscrpna je tema za proučavanje i promatranje suodnosa i uzročno posljedičnih veza dviju zajednica; obitelji i društva. Nemoguće je očekivati da se obitelj neće suočiti s kritičnim trenucima promjena u kontekstu društvenih odnosa, budući da su sociokulturni uvjeti kontinuirano promjenjivi. U takvim kritičnim trenucima, obitelj se često nalazi pred izazovom prilagodbe i rekonstrukcije svoje funkcije. Ovi trenuci često donose i gubitke, jer impliciraju promjene u načinima kako obitelj percipira samu sebe i svoje uloge u društvu. Obitelj se proširuje i sužava, gubi neke tradicionalne funkcije dok preuzima nove. Njezina vrijednost je i dalje prisutna, ali se obiteljske dinamike mijenjaju i prilagođavaju novim društvenim uvjetima. Promjene kroz povijest u društvenom kontekstu koje se duboko utjecale na obiteljsku strukturu, brojne su i kompleksne te uvjetovane različitim faktorima kao što su: tehnološki napredak, političke promjene, ekonomske evolucije, kulturni utjecaji i društvene norme. Razumijevanje kompleksnosti obitelji i njezine interakcije s društvenim okruženjem ključno je za analizu društvenih promjena i razvoj politika usmjerenih prema podršci i unaprjeđenju obiteljskih sustava (Nimac, 2010, 30)

2.1 *Dinamika obitelji tijekom pandemije*

Dinamika unutar obitelji mijenja se s vremenom i evoluirala u skladu s promjenama u društvu, stoga je važno promatrati njezino inercijsko reagiranje unutar dinamike različitih dobnih skupina i drugih faktora. Tijekom pandemije COVID-19, obitelji su postavljene pred brojne izazove i teškoće. Uz javnozdravstvenu krizu, financijsku nestabilnost i psihičke pritiske, obitelji su proživjele stres uzrokovan prije svega društvenom izolacijom unutar kućanstva, zabrinutošću za budućnost i izazovom za donošenje iznimno teških odluka u svrhu zaštite zdravlja članova i očuvanja samih obitelji. Sociolozi navode kako je ključno razumjeti utjecaj pandemije na funkcionalnost obitelji kako bi se u budućnosti mogle donijeti učinkovitije mjere podrške i prevencije za pomoć tijekom i nakon eventualnih pandemija ili sličnih situacija. Istraživanja dokazuju značajan porast sveukupnog emocionalnog stresa na ispitanicima prije i tijekom pandemije. Dokazane su promjene u psihičkom i bihevioralnom zdravlju roditelja i djeteta već u samim počecima pandemije, i njeno udvostručenje tijekom pandemije. Zapažanja društvenih posljedica COVID-19 daju naslutiti kako psihički problemi i obiteljski sukobi

negativno utječu na funkcionalnost obitelji. Europska pedijatrijska udruga,⁷ smatra kako oporavak obitelji nakon proživljene krize uzrokovane pandemijom, iziskuje multidimenzionalni i interdisciplinarni pristup (Ferrara i dr., 2021, 323).

Obiteljsko funkcioniranje odnosi se na dinamiku i kvalitetu odnosa članova obitelji, temeljeno na organizaciji i koheziji unutar obitelji te njihovoj komunikaciji i prilagodljivosti. Općenito govoreći, pozitivno funkcioniranje uvjetovano je međusobnom povezanošću sposobnosti komunikacije, jasno definiranim ulogama, emocionalnom ravnotežom i kontrolom. Uz navedeno, struktura obitelji ima vrlo važnu ulogu u postizanju ravnoteže obiteljskog funkcioniranja. Neorganiziranost definirana nejasnim obiteljskim ulogama, iznadprosječne unutarnje konfliktne situacije te slaba emocionalna kontrola obilježja su neispravnog funkcioniranja. Ono se koristi kao evaluacijski kriterij za obitelji, roditelje i skrbnike, a dostupan je i niz mjera za evaluaciju obiteljskih čimbenika za identificiranje obitelji koje su u najvećem riziku od negativnog funkcioniranja. U tom smislu, od presudne je važnosti donijeti ispravnu procjenu obiteljskog funkcioniranja kako bi se pružila adekvatna podrška, prilagodila intervencija i donijela procjena ishoda za pojedince i obitelji (Ferrara i dr., 2021, 322-323).

Istraživanje provedeno u Singapuru, proučavalo je povezanost obiteljskog funkcioniranja i prijavljenih simptoma depresije, percipiranog stresa, osjećaja usamljenosti, otpornog suočavanja i društvene podrške. Pokazalo se da obitelji bolje međugeneracijske komunikacije imaju bliži odnos i fleksibilnije su u rješavanju sukoba, od onih s manje efikasnom međugeneracijskom komunikacijom,.

Funkcionalne obitelji, stoga, promoviraju prilagodljiviju međugeneracijsku komunikaciju, dok disfunkcionalne obitelji imaju običaj zadržati negativne komunikacijske obrasce (Tam i dr., 2021, 2-3). Osim toga, rezultati su pokazali da manja obiteljska fleksibilnost povećava simptome depresije. Obitelji s manjom fleksibilnošću sklonije su konfliktima što može povećati rizik od simptoma depresije kod pojedinaca. S druge strane, obitelji koje su fleksibilnije obično komuniciraju otvorenije, pružaju veću podršku i bolje rješavaju probleme, što može pomoći u ublažavanju simptoma depresije (Tam i dr., 2021, 5-7).

Rezultati su pokazali da je zadovoljstvo društvenom podrškom pozitivno povezano s obiteljskom funkcionalnošću. Pojedinci iz funkcionalnijih obitelji obično imaju jače društvene

⁷ eng. *European Paediatric Association*, paneuropska je znanstvena udruga Unije nacionalnih europskih pedijatrijskih društava i asocijacija (EPA-UNEPSA). Za glavni cilj ima poticanje znanstvene suradnje između neprofitnih nacionalnih europskih pedijatrijskih društava i udruga u svrhu promicanja zdravlja djece i sveobuhvatne pedijatrijske skrbi. URL: <https://epa-unepsa.eu/index.php>.

mreže podrške. Osobe koje su zadovoljnije društvenom podrškom obično su bolje u održavanju funkcionalne obitelji. Prethodna istraživanja su pokazala da je kvaliteta društvene podrške povezana s nižim psihološkim stresom. Stoga se čini da društvena podrška može djelovati kao zaštitni faktor protiv negativnih posljedica stresora kao što su obiteljski konflikti ili gubitak posla zbog pandemije (Tam i dr., 2021, 7-9).

2.2 Strategije suočavanja obitelji tijekom pandemije

Pandemija COVID-19 potaknula je brojne reakcije i prilagodbe u svakodnevnom životu ljudi. Zatvaranje je uzrokovalo stvaranje novih strategija suočavanja ključnih za dobrobit obitelji, kao i traženje alternativa za samoodržavanje, traženje društvene podrške, izbjegavanje i pozitivno vrednovanje situacije (Salin i dr., 2020, 2).

Istraživanje provedeno u Finskoj istražuje strategije suočavanja tijekom pandemije, točnije vremenskog perioda zatvaranja, uzimajući u obzir individualne i grupne učinke; pritom koristeći teoriju socijalne psihologije Teda Hustona. Socijalna psihologija proučava čovjekov psihički život i ponašanje u kontekstu međuljudskih odnosa i grupa te svoje spoznaje primjenjuje u razvojnoj, zdravstvenoj, edukacijskoj psihologiji, psihologiji rada i drugim primijenjenim granama. Unutar ovog područja istražuje teme kao što su društveni odnosi, osjećaji, dinamika bračnih partnera i osobnost, što se prepliće s razvojnom psihologijom. Hustonova istraživanja bez problema spajaju istraživanja međuljudskih odnosa i privlačnosti. Također, njegova istraživanja o bračnom zadovoljstvu uključuju elemente vještina roditeljstva i odnosa očeva i djece. Mnoga istraživanja primijenila su teoriju Teda Hustona kako bi razumjela različite aspekte romantičnih odnosa, uključujući izazove, konflikte i dinamiku ravnoteže u skrbi za novorođenčad. Znanstvenici ističu da spoznaje iz socijalne psihologije igraju važnu ulogu u različitim disciplinama kao što su sociologija, socijalni rad, odgojne znanosti, pravo, ekonomija, organizacijski razvoj i upravljanje ljudskim resursima. Budući da se život svake osobe odvija u društvenom kontekstu, zakonitosti razvoja, privatnog i javnog ponašanja te interakciji s drugima postaju relevantne u primijenjenim granama psihologije.

Socijalna psihologija se suočava s izazovom raznolikosti i kompleksnosti ljudskih društvenih iskustava, što dovodi do kontradiktornih objašnjenja. Upravo ta složenost naglašava važnost dubinskog pristupa socijalnoj psihologiji kako bi se bolje razumjela ljudska priroda u društvu i kako bi se potencijalno utjecalo na poboljšanje društvenih interakcija.

U ovom prilagođenom pristupu teoriji istraživanje nastoji utvrditi hoće li i kako se ove tri razine analize manifestiraju u strategijama suočavanja obitelji. Teorija socijalne ekologije Teda Hustona⁸ prepoznaje da je bračno ponašanje dinamično i da se međusobno prožimaju tri razine intimnih zajednica i utječu jedna na drugu tijekom vremena. Prva od njih je razina grupe u kojoj se formiraju okviri ponašanja u kojima parovi djeluju u svakodnevnom životu. Individualna razina uključuje psihosocijalne i socijalne karakteristike pojedinaca, uključujući njihove osobne stavove i uvjerenja, te razina bračnih zajednica u kojoj je fokus usmjeren na sam bračni odnos, koji se promatra kao sustav ponašanja ugrađen unutar mreže bliskih odnosa. Prema navedenom, pokazuje se da odluke pojedinaca i parova utječu na društveni kontekst, a bračni partneri oblikuju svoje odnose.⁹ Prema Hustonu, kako bismo bolje razumjeli strategije suočavanja, nužno je uzeti u obzir društvenu razinu, koja čini širi okvir unutar kojeg obitelji djeluju u svakodnevnom životu.

Rezultati su potvrdili Hustonovu ideju o snažnoj interakciji između razina, a razina odnosa, od tri razne strategija suočavanja obitelji, bila je najtraženija, što je pokazatelj da se uloga bračnih i roditeljskih odnosa, kao i uloga obitelji kao cjeline, u suočavanju sa zatvaranjem smatrala posebno važnom. Ova izražena uloga postala je vidljiva jer su sudionici najčešće pisali o temama na razini odnosa (Salin i dr. 2020, 5). Djeca su doživjela promjene u socijalizaciji s vršnjacima, školskim aktivnostima i aktivnostima u slobodno vrijeme, dok su se roditelji suočavali s financijskim poteškoćama, stresom, teškoćama u odnosima i upravljanjem školskim obavezama djece. Rodna neravnoteža također se pogoršala, s većim teretom kućanskog posla na ženama (Salin i dr., 2020, 1-2).

Kako se navodi u istraživanju Odsjeka za socijalna istraživanja Sveučilišta u Turku, Finska, jedna od opće prihvaćenih definicija suočavanja u kontekstu istraživanja pandemija opisuje suočavanje kao neprekidnu promjenu i bihevioralni napor za upravljanje specifičnih izvanjskih i unutarnjih zahtjeva (Salin i dr., 2020, 3). Postoje mnoga istraživanja strategija suočavanja s pandemijom koja su pokušala kategorizirati odgovore na suočavanje u podskupine kako bi dobila sveobuhvatan prikaz istih. Najčešće primijećene strategije suočavanja u postojećim istraživanjima odnose se na individualne razine, poput ignoriranja situacije ili pokušaja održavanja pozitivnog stava. Strategije suočavanja na grupnoj razini, poput slušanja savjeta

⁸ Ted L. Huston najpoznatiji je po svojim doprinosima u područjima socijalne i razvojne psihologije. Veći dio svog istraživanja posvećuje temama kao što su međuljudski odnosi, bračno zadovoljstvo i intimnost. U socijalnoj psihologiji njegova istraživanja duboko zadiru u pitanja mladih odraslih i podjele rada. URL: <https://research.com/u/ted-l-huston>.

⁹ Vidi URL: <https://research.com/u/ted-l-huston>.

stručnjaka ili traženja utjehe od drugih, čine se tipičnima. Jedna od najčešćih kategorizacija jest razlika između problema i emocionalno usmjerenog suočavanja koje uključuje prihvaćanje situacije i pokušaj distrakcije različitim aktivnostima. Među mladima je primijećeno je nekoliko različitih pristupa; zadani pristup suočavanja, točnije suradnja na društvenim aktivnostima i naglašavanje pozitivnog stava ističući prednosti boravka kod kuće, emocionalno orijentirani pristup u kojem su tražili utjehu drugih te pristupi izbjegavanja ne mareći o situaciji, ignoriranju iste i ponašanju kao da se zapravo ništa i ne događa. Ipak, najzastupljenija strategija među mladima bila je prihvaćanje.

Među odraslom populacijom, najčešća strategija bila je tjelesna aktivnost, iza koje je slijedila vjera i duhovnost o čemu više riječi kasnije u radu (Salin i dr. 2020, 3-4). Fizička aktivnost nije bila nužno vezana uz teretane, bazene ili druge zatvorene objekte. Održavanje tjelesne i mentalne kondicije igralo je ključnu ulogu u prevenciji psihičkih poremećaja koji su bili posljedica brzih promjena i preporuka vezanih uz COVID-19. Redovita tjelesna aktivnost stabilizirala je raspoloženje i pomogla u racionalnom upravljanju emocijama. Mnogi su se suočavali sa stresom kroz samokontrolu, što je bilo važno kod raznih psihičkih poremećaja poput anksioznosti, depresije i demencije, jer je jačalo kognitivne funkcije i samopouzdanje te pridonosilo boljem psihičkom balansu. Fizička aktivnost neosporno je podizala kvalitetu života i smanjivala emocionalni distres, koji je bio ključna komponenta psihološkog stanja ljudi tijekom pandemije COVID-19. Za neke je to bila prilika za otkrivanje novih aktivnosti i jačanje psihofizičke kondicije, što je pozitivno utjecalo na samopouzdanje i osjećaj sigurnosti te pomoglo u razvijanju vještina za suočavanje sa stresom.

Osim psiholoških aspekata, fizička aktivnost imala je pozitivan utjecaj i na imunološki sustav, jačajući obranu od virusa i bolesti te sprečavajući razvoj komorbiditeta poput pretilosti, hipertenzije i dijabetesa. Pozitivni učinci vježbanja protežu se i na mozak, poboljšavajući afektivna stanja i raspoloženje. Euforija izazvana vježbanjem je povezana s oslobađanjem endogenih opioda poput endorfina te može značajno ublažiti simptome depresije i traumatičnih poremećaja što je bilo posebno važno u kontekstu karantene (Matić i dr., 2022, 58).

Bitna strategija suočavanja s pandemijskom situacijom bila je profesionalna podrška, poput terapije ili drugih socijalnih usluga. Za ljude koji su se susreli s mentalnim zdravstvenim problemima, stres i zabrinutost izazvani pandemijom izvršili su dodatni negativni utjecaj na njihovo psihičko zdravlje i dobrobit. Kontrola misli i emocija može rezultirati optimalnim psiho-fizičkim balansom pojedinca. Danas postoje različite metode upravljanja mislima i tijelom koje su vrlo učinkovite i dostupne svima kako bi se smanjio ili uklonio stres. Vježbe

disanja, meditacija, autogeni trening i opuštanje mišića samo su neke od tehnika opuštanja koje mogu pomoći u prevenciji negativnih posljedica izolacije tijekom pandemije COVID-19. Za mnoge ljude, svakodnevne aktivnosti poput čitanja, igranja igara, gledanja filmova, boravka u prirodi, spavanja, maženja s kućnim ljubimcima, kuhanja i sličnih hobija pokazale su se vrlo učinkovitima (Matić i dr., 2022, 58-59).

Društveni kontakti s rodbinom i prijateljima smatrani su vitalnim za dobrobit djece i roditelja, u nekoliko obitelji digitalne platforme su smatrane važnim sredstvima za održavanje društvenih kontakata. Posebno su video pozivi priznati kao dobar način interakcije, a u nekim obiteljima aktivno su se koristile i ostale tehnološke alternative. Zanimljivo je da roditelji sami nisu spomenuli da provođenje vremena s vlastitim prijateljima u stvarnom životu predstavlja presudan faktor za suočavanje (Salin i dr., 2020, 7). Neformalna podrška; djedovi, bake i ostala rodbina, smatrana je korisnom i za neke nužnom stavkom kako bi se nosili s svakodnevnicom u tijekom zatvaranja. Navedena neformalna podrška odnosila se isključivo na brigu o djeci, a ne na druge poslove poput kućanskih poslova. Briga o djeci smatrala se uobičajenim i prirodnim dijelom dinamike proširene obitelji, za koju obitelji nisu tražili pomoć.

Mnoge obitelji istaknule su važnost radnog mjesta; neki su mogućnost rada na daljinu doživjeli kao ključni faktor za suočavanje sa svakodnevnim životom, dok je za druge bilo važno raditi na radnom mjestu. Rad na daljinu omogućio je organizaciju i planiranje radnog vremena iz perspektive obitelji. Periodi rada i slobodnog vremena izmjenjivali su se, a osim u sate uobičajenog radnog vremena, roditelji su često radili i izvan okvira istog. Za uspješnu organizaciju u obitelji uz rad od kuće, roditelji navode izdvojen prostor, kućni ured, kao ključ uspješnog rada. Radno mjesto omogućavalo je nekima učinkovitiji rad i izdvajanje malo privatnosti i vremena za pojedinca, dok je rad kod kuće za neke bio suviše naporan (Salin i dr., 2020, 7-8).

Slijedeća bitna strategija za suočavanje jest važnost dogovora. Zajednički dogovori o tome kako organizirati i podijeliti praktične aspekte svakodnevnog života pružili su obiteljima potrebnu dinamiku za normalno funkcioniranje, kao i određeni osjećaj samopouzdanja da mogu upravljati raznim pritiscima svakodnevnog života (Salin i dr., 2020, 8). Obitelji koje su sudjelovale u istraživanju, navele su da su zajednički dogovor, formiranje rasporeda i raspodjela odgovornosti bili korisni za sve članove obitelji i njeno funkcioniranje. Dijeljenje odgovornosti preklapalo se s funkcijom rasporeda: dok je jedan roditelj radio, drugi se brinuo za djecu i obratno. Mnoge obitelji izjavile su da bez dijeljenja odgovornosti ne bi uspjele uskladiti rad i brigu o djeci (Salin i dr., 2020, 8).

Posebno se ističe podatak da su gotovo sve obitelji navele zajedničko obiteljsko vrijeme i obiteljske razgovore kao opću strategiju, možda jednu od najvažnijih, za suočavanje s pandemijskim uvjetima koji su povećali vrijeme provedeno unutar obitelji. Obitelji s funkcionalnom komunikacijom izjavile su da im je sposobnost komunikacije između članova obitelji omogućila upravljanje svakodnevnim izazovima, bolje razumijevanje drugih članova obitelji i njihovih osjećaja. Obiteljski razgovor percipiran je kao dobar način prevencije različitih vrsta nesuglasica između članova obitelji, budući da su se problemi koji bi potencijalno mogli izazvati svađe raspravljali unaprijed. S druge strane, roditelji su osjećali da obiteljski razgovor predstavlja sigurno okruženje, posebno za djecu, kako bi razgovarali o emocijama i strahovima izazvanim COVID-19 (Salin i dr., 2020, 9). Prilikom procjene potreba obitelji za podrškom tijekom kriza bilo bi korisno ispitati kakve alternative i moguće poteškoće obitelji susreću na društvenoj i individualnoj razini.

Obitelji s boljom međugeneracijskom komunikacijom obično se osjećaju bliže, fleksibilnije u rješavanju sukoba i zadovoljnije jedna drugom u usporedbi s obiteljima koje imaju manje učinkovitu međugeneracijsku komunikaciju. S druge strane, ovi se rezultati mogu tumačiti i tako da funkcionalne obitelji potiču prilagodljiviju međugeneracijsku komunikaciju, dok disfunkcionalne obitelji održavaju negativne obrasce komunikacije. Također, utvrđeno je da funkcioniranje obitelji nije povezano s komunikacijom koja se temelji na poštovanju/obvezama. To sugerira da razgovor s poštovanjem prema starijim članovima obitelji možda nema veliki utjecaj na koheziju i fleksibilnost obitelji. Istraživanje Jacksona i suradnika pokazalo je pozitivnu povezanost između problematične međugeneracijske komunikacije i eskalacije obiteljskih sukoba. Loša komunikacija u obiteljskom sustavu vjerojatno uzrokuje nesporazume i svađe, što pogoršava odnose među članovima obitelji. Stoga je moguće da prilagodljiva međugeneracijska komunikacija može ojačati funkcioniranje obitelji, što bi moglo poslužiti kao zaštitni čimbenik protiv psiholoških tegoba tijekom pandemije COVID-19 (Tam i dr., 2021, 7). Rezultati su također pokazali da je zadovoljstvo socijalnom podrškom pozitivno povezano s funkcioniranjem obitelji. Konkretno, veće zadovoljstvo socijalnom podrškom povezano je s boljom fleksibilnošću obitelji i uravnoteženijim obiteljskim sustavom. Ove povezanosti su u skladu s nalazima prethodnih studija koje su proučavale kako se obitelji nose sa stresnim situacijama. Jedno moguće objašnjenje za ove povezanosti je da pojedinci iz funkcionalnijih obitelji imaju snažnije mreže socijalne podrške. Pojedinci koji su zadovoljniji socijalnom podrškom bolje održavaju funkcionalnost obitelji. Nadalje, prošla istraživanja otkrila su da je kvaliteta socijalne podrške povezana s nižom razinom psihološke uznemirenosti. Dakle, čini se

da socijalna podrška može služiti kao zaštitni faktor protiv negativnih posljedica stresora kao što su obiteljski sukobi ili gubitak posla zbog pandemije. Neki preferiraju rješavanje problema izravno, koristeći planiranje i organizaciju resursa (32% ispitanika). Drugi se oslanjaju na emocionalne strategije poput pozitivnog razmišljanja ili traženja podrške u socijalnom okruženju (24% sudionika). Također, dio sudionika izbjegava suočavanje s problemom ili ne poduzima aktivne korake za njegovo rješavanje (16%) . Na kraju, većina ispitanika pokazuje napore u upravljanju vlastitim emocionalnim i fizičkim stanjem tijekom kriznih situacija, dok manji broj osoba (49,3%) djelomično ulaže napore u takvoj kontroli, a 42,9% sudionika izjavljuje da ulažu značajne napore u tome (Matić i dr., 2022, 56-57).

Ukratko, rezultati sugeriraju da je funkcioniranje obitelji značajno povezano s međugeneracijskom komunikacijom i zadovoljstvom socijalnom podrškom u kontekstu pandemije. Osim toga, fleksibilnost obitelji povezana je s razlikama u vremenu provedenom s obitelji prije i tijekom razdoblja pandemije te sa simptomima depresije. Čini se da su mladi odrasli s uravnoteženim razinama kohezije i fleksibilnosti u svojim obiteljima sposobniji nositi se s psihološkim učincima pandemije. Ipak, važno je napomenuti da mogu postojati individualne razlike u odgovorima na obiteljske procese. Također, nije svatko pogođen pandemijom i djelomičnim zatvaranjem na isti način. Moguće je da drugi individualni atributi, kao što je emocionalna reaktivnost, utječu na ove odnose (Tam i dr. 2021, 7-8). Pravovremeno prepoznavanje vlastitih i tuđih psiho-fizičkih izazova za vrijeme pandemije COVID-19 može značajno pomoći u sprječavanju negativnih posljedica. Svijest o vlastitoj ranjivosti i efikasno suočavanje sa stresom ključni su za smanjenje negativnih utjecaja stresnih situacija. Identifikacija osoba sklonih stresu, njihovo educiranje i pružanje podrške igraju ključnu ulogu u poboljšanju mentalnog zdravlja. Razumijevanje i primjena strategija za suočavanje sa stresom od vitalnog su značaja za očuvanje psihičkog blagostanja. Informiranje o činjenicama vezanim uz COVID-19 pomaže ljudima da se osjećaju sigurnije i kontroliranije, što dugoročno utječe na njihovo fizičko i mentalno zdravlje.

3. MENTALNO ZDRAVLJE TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19: UTJECAJI I IZAZOVI

Niz novonastalih promjena i kriznih situacija prouzročenih pandemijom COVID-19 izazvao je duboke promjene u svakodnevnom životu ljudi diljem svijeta, snažno utječući na njihovo mentalno zdravlje i dobrobit. Uz širenje virusa, donošenje protuepidemijskih mjera te ekonomske i socijalne pritiske, mnogi su se našli suočeni s izazovima; strah od infekcije, koji su izravno (zbog preporuka i ograničenja) ili neizravno (strahom za zdravlje najbližih) doveli do fizičke i emocionalne izolacije. Ovaj novonastali stresni okvir rezultirao je različitim reakcijama ljudi, od manifestacije simptoma anksioznosti, depresije i posttraumatskog stresa do povećane upotrebe sredstava ovisnosti. Ovo je rezultiralo poremećajem psiho-fizičke ravnoteže u suočavanju pojedinca sa stresom. Naročito je zabrinjavajuće što su usluge zaštite mentalnog zdravlja bile ograničene ili zaustavljene tijekom pandemije, često neadekvatno odgovarajući na rastuće potrebe za psihološkom podrškom. Ranjive skupine stanovništva, uključujući zdravstvene radnike, migrante, žene podložne porodičnom nasilju te osobe s prethodnim mentalnim ili fizičkim izazovima, posebno su bile pogođene ovim globalnim kriznim razdobljem. Reakcije na stres često se manifestiraju kroz fizičke i emocionalne promjene te promjene u ponašanju ili navikama (Matić i dr., 2022, 53).

Pandemija COVID-19, izvršila je jedinstven rizik na mentalno zdravlje, uključujući anksioznost, depresiju i simptome posttraumatskog stresa. Slijedom navedenog, stručnjaci upozoravaju i pozivaju na pripremu dugoročnih posljedica i zahtjeva za rješavanjem problematike mentalnog zdravlja (Antičević, 2021, 435-437). Razorni učinci pandemije na psihičko blagostanje proizlaze iz neočekivane pojave virusa, brza širenja, protuepidemijskih mjera, preopterećenosti zdravstvenih sustava, visokog broja umrlih i ekonomskih gubitaka. Ljudi su bili prisiljeni mijenjati svoju svakodnevnu rutinu, raditi od kuće, smanjiti kontakte i prestati s mnogim uobičajenim aktivnostima. Informacije o zabranama kretanja, broju zaraženih i smrtnih slučajeva stvarali su osjećaj prijetnje, a dugotrajna izloženost ovim okolnostima ugrozila je osnovne psihološke potrebe ljudi.

Pandemijski učinci na mentalno zdravlje nisu jednako raspoređeni i osciliraju; teže posljedice prisutne su u skupinama na društvenoj i strukturalnoj margini već otprije pogođene snažnim stresorima; stoga, posebna briga treba biti usmjerena prema ranjivim skupinama stanovništva, uključujući zdravstvene radnike, samozaposlene, migrante, žene, djecu izloženu obiteljskom nasilju i osobe s prethodnim mentalnim ili fizičkim bolestima te osobe koje su bile izravno ili

neizravno izložene virusu (Antičević, 2021, 435-437). Istraživanje Hrvatskog časopisa za javno zdravstvo iz 2022. godine postavilo je ključno pitanje o tome jesu li mjere sprječavanja širenja zaraze utjecale na psiho-fizičko stanje sudionika. Pitanje je glasilo: »*Tijekom provedbe mjera prevencije (primjerice zatvaranje kafića, trgovina, teretana...) osjetio/la sam neke od psiholoških ili fizičkih posljedica izolacije.* « (Matić i dr., 2022, 55). Većina ispitanika, njih 76,8%, potvrdila je da je osjetila neke posljedice izolacije, dok je 23,2% izjavilo da nisu osjetili nikakve posljedice. Na pitanje o utjecaju pandemije COVID-19 na njihov socijalni život i mentalno zdravlje, rezultati su pokazali da je 49,5% odgovorilo potvrdno, 13% odgovorile su negativno, dok je 37,5% prijavilo djelomične posljedice.

Na pitanje o glavnim simptomima narušenog mentalnog zdravlja, 31,1% potvrdilo je osjećaj stresa, 27% doživjelo je tjeskobu, a 23,4% osjećalo je depresivnost. Dodatno, 18,5% nije iskusilo niti jedan od ovih simptoma (Matić i dr., 2022, 55).

Odgovori na pitanje o poteškoćama povezanim s izolacijom omogućili su višestruki odabir. Najveći broj ispitanika, 45,8%, potvrdio je poteškoće sa spavanjem (nesanica ili prekomjerno spavanje). Poteškoće s koncentracijom prijavilo je 40,5%, dok je 44,1% imalo problema s kontrolom emocija. Poteškoće s prehranom ili apetitom (debljanje ili gubitak kilograma) prijavilo je 39,9%. Simptomi poput umora, žgaravice, mučnine ili glavobolje zabilježeni su kod 31,1%, a povećana konzumacija alkohola, cigareta i sličnih proizvoda kod 25,1%. Nijedan od navedenih simptoma nije prisutan kod 18,5%. Samo 16% ispitanika zatražilo je podršku ili pomoć za smanjenje stresa izazvanog izolacijskim mjerama.

Angažiranjem osobnih napora u suočavanju sa stresnim situacijama i korištenjem podrške iz okoline, pojedinci unapređuju svoje mentalno zdravlje i usvajaju potrebne strategije za prevladavanje izazova. Bitna strategija suočavanja s pandemijskom situacijom bila je profesionalna podrška, poput terapije ili drugih socijalnih usluga. Za ljude koji su se susreli s mentalnim zdravstvenim problemima, stres i zabrinutost izazvani pandemijom izvršili su dodatni negativni utjecaj na njihovo psihičko zdravlje i dobrobit (Salin i dr., 2020, 7).

Jedno od istraživanja uzroka stresa povezanih s pandemijom, navodi kako je gotovo polovica ispitanih roditelja izjavila da su pod stresom, a najčešći stres predstavlja upravo zabrinutost za vlastito mentalno zdravlje i mentalno zdravlje svoje djece. Zatim slijedi zabrinutost zbog partnerske veze u kojoj se nalaze te briga oko djece usporedno uz nastavak rada. Tijekom pandemije zabilježene su učestale prijave mentalnih problema roditelja koje od ranije imaju poteškoća s istim uz stresore kao što su invaliditet, financijsko stanje i odnose u vezama (Thomson i dr., 2021, 7-8). Stoga, upoznavanje i razumijevanje stresora s kojima su se roditelji

i djeca suočavali, ključno je za jačanje mentalnog zdravlja obitelji nakon završetka pandemije (Salin i dr., 2020, 2-3).

3.1 Narušeno mentalno zdravlje obitelji tijekom pandemije

Pandemija COVID-19 izazvala je duboke društvene i ekonomske promjene koje su značajno utjecale na svakodnevni život ljudi diljem svijeta. Osim što je izazvala zdravstvenu krizu, pandemija je donijela i velike izazove za mentalno zdravlje pojedinaca i obitelji. Zatvaranja škola, vrtića i radnih mjesta, kao i ograničenja u međuljudskim interakcijama, stvorili su iznimno stresno okruženje u kojem su se obitelji morale prilagođavati novim uvjetima života i rada.

Posebno zabrinjavajući su rezultati istraživanja provedenog u Kanadi koji su pokazali da su roditelji izvještavali o pogoršanju svog mentalnog zdravlja tijekom pandemije, u usporedbi s razdobljem prije nje. Ovi izazovi nisu samo kratkoročni, već imaju potencijal dugoročnog utjecaja na obiteljsku dinamiku i dobrobit djece. Rezultati istraživanja utjecaja pandemije COVID-19 na mentalno zdravlje obitelji u Kanadi pokazuju da su roditelji prijavili lošije mentalno zdravlje u usporedbi s razdobljem prije pandemije, teškoće u suočavanju, povećanu upotrebu alkohola, pojačane suicidalne misli i osjećaje, te pogoršanje mentalnog zdravlja svoje djece. Statistike koje uspoređuju mentalno zdravlje između roditelja i ostalih sudionika ukupnog uzorka (tj. odraslih osoba bez djece koja žive kod kuće) pokazuju da je značajno veći udio roditelja s djecom kod kuće izvještavao o pogoršanju mentalnog zdravlja u usporedbi s ostalim sudionicima (35,6%). U drugim mjerama, kao što su problemi s prilagodbom i porast konzumacije alkohola, također je bilo značajno više roditelja s djecom kod kuće koji su izvještavali o tim problemima u usporedbi s ostalim sudionicima ukupnog uzorka. Suicidalne misli i osjećaji također su bili češći među roditeljima s djecom kod kuće u određenim razdobljima istraživanja. Unutar uzorka roditelja, značajan broj je izvještavao o pogoršanju mentalnog zdravlja svoje djece tijekom istraživanja. Također su primijetili porast u negativnim i pozitivnim interakcijama s djecom. Mentalni izazovi češće su se pojavljivali kod roditelja s prethodnim mentalnim zdravstvenim problemima, invaliditetima te financijskim i međuljudskim stresovima. Mlađi roditelji i muškarci češće su prijavljivali porast konzumacije alkohola. Stalni izazovi u mentalnom zdravlju roditelja tijekom gotovo godinu dana pandemije sugeriraju da trenutni naponi za podršku mentalnom zdravlju obitelji možda nisu dovoljni (Thomson i dr., 2021, 6). Stoga je nužno nastaviti pružati podršku mentalnom zdravlju obitelji kroz raznovrsne strategije i resurse, uzimajući u obzir različite faktore rizika poput prethodnih

mentalnih zdravstvenih problema, invaliditeta i financijskih teškoća. Ovo istraživanje naglašava važnost kontinuiranih napora u pružanju podrške obiteljima kako bi se smanjili dugoročni učinci pandemijskih stresora na njihovo mentalno zdravlje i dobrobit.

3.2 Utjecaj financijskoga stresa na dinamiku obitelji i mentalno zdravlje adolescenata

Sve veća pažnja se posvećuje procesima koji se događaju u obiteljima suočenima s financijskim poteškoćama, iako možda nisu nužno siromašne prema statističkim kriterijima siromaštva u određenom društvu. Ekonomski pritisak i svakodnevna borba za preživljavanje imaju značajan psihološki utjecaj na obitelji. Roditelji koji doživljavaju financijski stres mogu postati emocionalno frustrirani, ljuti ili depresivni. Ova dinamika financijskih teškoća, potaknuta i recesijom koja je pogodila čak i najbogatije zemlje Europe i SAD-a, sve više privlači pažnju u novim istraživanjima. Ta istraživanja često istražuju povezanost financijskog stresa s modelom obiteljskog stresa, prema kojem ekonomski pritisak povećava psihološki stres roditelja, što može dovesti do sukoba ili nestabilnosti u partnerskom odnosu te problema u roditeljstvu. To dalje može utjecati na prilagodbu adolescenata.

Na primjer, istraživanja su pokazala da smanjenje obiteljskog prihoda predstavlja rizik za mentalno zdravlje djece, posredno kroz povećani ekonomski pritisak na roditelje, koji je povezan s lošijim mentalnim zdravljem i manje kvalitetne interakcije roditelja s djecom. Ovi autori su također istaknuli da model obiteljskog stresa bolje objašnjava vanjske probleme adolescenata nego unutarnje probleme. Interesantno je da su uočili razlike u dinamici obitelji pod povećanim pritiskom financijskih ograničenja, ovisno o spolu djeteta. U vrijeme ekonomske krize, razvija se posebna interakcija između očeva i sinova koja može pogoršati vanjske probleme adolescenata, te može pridonijeti većim problemima u mentalnom zdravlju očeva. Ova suvremena istraživanja također ističu povezanost između postojeće financijske deprivacije i stresa koji roditelji doživljavaju, što može rezultirati češćim obiteljskim sukobima, nedostatkom kontrole emocija te smanjenim izražavanjem pozitivnih emocija prema djeci (Ajduković; Bulat, 2012, 234-237).

Promjena u konceptualizaciji financijskog statusa kao prediktora problema kod djece i mladih dobiva sve veći značaj u svjetlu novih istraživanja. Nedavna istraživanja pokazuju da tradicionalni socioekonomski indikatori poput obrazovanja i zaposlenosti roditelja često ne otkrivaju značajne razlike u psiho-socijalnoj prilagodbi i mentalnom zdravlju adolescentne populacije. Primjerice, istraživanje provedeno u Finskoj s 3,809 mladih u dobi od 15 i 16 godina pokazalo je da postoji snažna povezanost između nezaposlenosti, samohranosti roditelja i

njihove razine obrazovanja s percepcijom financijskih poteškoća u obitelji, kako kod mladića tako i kod djevojaka (Ajduković; Bulat, 2012, 237). Ova istraživanja ističu da je percepcija financijskih poteškoća obitelji značajno povezana s depresijom i štetnim navikama u konzumiranju alkohola, što ostaje istinito čak i nakon što se kontroliraju obrazovni status, nezaposlenost i samohranost roditelja, a posebno je izraženo kod djevojaka. Osim toga, istraživanja u Švedskoj su pokazala da djevojke više brinu o financijskoj situaciji obitelji u usporedbi s mladićima. To naglašava da percepcija financijskih poteškoća obitelji ne predstavlja samo objektivnu mjeru financijske situacije, već ima dublje implikacije za psihološko i emocionalno stanje mladih.

Naime, ekonomski pritisci i financijske poteškoće s kojima se susreću današnje obitelji ukazuju na važnost razumijevanja kako financijski stres može utjecati na emocionalno stanje i ponašanje roditelja. Pod takvim pritiscima postoji tendencija razvijanja frustracija, depresije i ljutnje što smanjuje roditeljski kapacitet i utječe na samo funkcioniranje obitelji i razvoja djece. Spomenuti uzroci i posljedice financijskih i ekonomskih poteškoća na obitelj doveli su do razvijanja modela obiteljskog ekonomskog stresa. Naime, navedeni model proučava i međusobno povezuje ponašanje roditelja i prilagodbu djece obuhvaćajući niz uzročno posljedičnih komponenti, s polazišta razine prihoda i ekonomskih resursa. Istražujući povezanost između obiteljskih prihoda, stresa i stila roditeljstva i razvoja djece, financijski status obitelji ima neizravan utjecaj na probleme u ponašanju djece (Ajduković; Bulat, 2012, 236).

Gore spomenute frustracije nastale pod pritiskom ekonomskih prepreka, dovode do reduciranja uključenosti i roditeljske skrbi, čime roditelji pribjegavaju korištenju nasilnih postupaka. Primjerice, istraživanja su pokazala da obitelji s nižim prihodima često imaju majke koje su depresivne, imaju manje pozitivne interakcije s djecom te primjenjuju više fizičkih kazni (Ajduković; Bulat, 2012, 236). U konačnici to se održava na psihosocijalnu prilagodbu djece (Ajduković i dr., 2014, 355-357). Utjecaj na djecu je kompleksan, pri čemu je smanjenje obiteljskog prihoda povezano s većim rizikom za mentalno zdravlje adolescenata, osobito kroz smanjenje kvalitete interakcija s roditeljima. Razumijevanje ovih dinamika ključno je za razvoj intervencija koje bi mogle pomoći obiteljima u krizi da bolje podrže mentalno zdravlje svojih članova.

3.3 Utjecaj mentalnog zdravlja roditelja na socijalni razvoj djece tijekom pandemije

Tijekom pandemije COVID-19, mentalno zdravlje roditelja bilo je ključno za razvoj toplih i brižnih odnosa s djecom, što je temelj za njihov društveni razvoj i učenje kod kuće. Socijalna izolacija i ekonomski pritisak koji su pratili pandemiju rezultirali su povećanim stresom i psihološkim teškoćama u mnogim obiteljima. Ovi stresori značajno su utjecali na roditeljske reakcije i kapacitet za pružanje podrške, što je imalo negativne posljedice na obiteljsku dinamiku i mentalno zdravlje djece. Narušeno mentalno zdravlje roditelja utječe na njihovu sposobnost da razviju topao, brižan odnos sa djecom. To se, odražava na okruženje za učenje kod kuće jer se proces učenja i razmišljanja kod djece, u osnovi odvija kroz društvene interakcije u odnosu s drugima. Temelj razvijanja tih vještina leži u pozitivnoj roditeljskoj reakciji. Ukoliko roditelj nije u mogućnosti i ne uspije odgovoriti na isto pažnjom i odgovarajućim gestama, komunikacijski i društveni razvoj ne formira se onako kako bi trebao, te dolazi do negativnog funkcioniranja u obitelji.

Socijalni život mladih tijekom pandemije COVID-19 karakteriziran je osjećajem zabrinutosti, frustracije pa čak i dosade. Ljudi su društvena bića, a potreba za pripadanjem temeljna je ljudska potreba. Strah za vlastito zdravlje ili zdravlje članova obitelji i prijatelja rezultirao je izolacijom i prekidom uobičajenih društvenih interakcija i rutina. Strategije upravljanja stresom i mjere prevencije mentalnog zdravlja sve više koriste razne modele i obrazovanje kako bi se adekvatno kontrolirala narušena psihofizička ravnoteža kod mladih osoba. Integracija strategija upravljanja stresom u svakodnevni život ključna je kako bi se spriječile tjelesne i psihičke posljedice, posebno s naglaskom na ovisnosti koje su postale važan javnozdravstveni i socijalni problem. Pandemija COVID-19 rezultirala je nizom stresora kod mladih, s posebnim utjecajem na mentalno zdravlje zbog socijalne izolacije i osjećaja usamljenosti. Svakodnevni izazovi u međuljudskim odnosima (obitelj, prijatelji, kolege s posla) zbog društvenog distanciranja, promjena u društvenim odnosima te ekonomske krize uslijed gubitka posla vode psihološkim teškoćama s tendencijom razvoja u psihološke bolesti. Niz novih promjena i kriznih situacija uzrokovanih pandemijom COVID-19 doveli su do straha od zaraze, što direktno (zbog preporuka i zabrana) ili indirektno (podsvjesni strah od zaraze najmilijih) dovodi do fizičke i psihičke izolacije.

To narušava psihofizičku ravnotežu osobe, koja reagira različitim mehanizmima suočavanja sa stresom. Stoga je jedan od ključnih problema pandemije nedovoljno suočavanje sa stresom, što rezultira negiranjem ili umanjivanjem postojećih problema te dovodi do rizičnog ponašanja.

Reakcije na stres najčešće se očituju u obliku fizičkih i psihičkih promjena te promjena u ponašanju i/ili navikama. Istraživanje provedeno tijekom pandemije COVID-19 fokusiralo se na analizu prisutnosti stresa među mladima i primjenu strategija suočavanja. Ključno pitanje ispitivanja odnosilo se na utjecaj mjera prevencije širenja zaraze na psiho-fizičko stanje ispitanika. Većina, njih (76,8%), potvrdila je osjećaj negativnih posljedica izolacije, dok je 23,2% izjavilo da nisu osjetili takve posljedice. Nadalje, pandemija je značajno utjecala na socijalni život i mentalno zdravlje 315 ispitanika (49,5%), dok je djelomične posljedice osjetilo 37,5% ispitanika. Što se tiče simptoma narušenosti mentalnog zdravlja, stres je doživjelo 31,1% ispitanika, tjeskobu 27%, a depresivnost 23,4%. Poteškoće s koncentracijom, kontrolom emocija te prehranom i spavanjem također su često bile prisutne (Matić i dr., 2022, 54-55).

Strategije suočavanja s novonastalim stresom uključivale su djelovanje na izvor stresa (32%), suočavanje s emocijama (24%), izbjegavanje suočavanja (16%) te traženje socijalne podrške (28%). Rezultati su također pokazali da većina ispitanika ulaže napore u kontroli psiho-fizičkog stanja (49,3%), dok 42,9% ispitanika ulaže značajne napore u tim naporima (Matić i dr., 2022, 56-57). Ova istraživanja pružaju uvid u raznolike načine kako mladi ljudi percipiraju i reagiraju na stresne situacije, posebno tijekom kriznih razdoblja poput pandemije, te ukazuju na važnost pružanja podrške i razvoja prilagođenih strategija za upravljanje stresom u toj populaciji (Matić i dr., 2022, 54-55). Pandemija je naglasila važnost prilagodljivih strategija za suočavanje s novonastalim stresorima i podrške u kriznim situacijama. Uvođenje tih strategija u svakodnevni život i daljnje istraživanje njihovog utjecaja bit će ključno za prevladavanje izazova koje su donijeli ne samo zdravstveni, već i socijalni i ekonomski aspekti pandemije COVID-19.

Izazovi koji su proizašli iz ekonomskih i pravnih mjera uslijed pandemije COVID-19 imaju dubok i širok utjecaj na zdravlje zajednice. Brzo reagiranje na ove stresore ključno je kako bi se spriječilo da privremeni problemi postanu dugotrajni i da se umanje njihove negativne posljedice. Potrebno je integrirati strategije za upravljanje stresom u svakodnevni život kako bi se zaštitilo fizičko i mentalno zdravlje ljudi, što je posebno važno s obzirom na rastući problem ovisnosti i nasilja koji su postali sveprisutni u suvremenom društvu. Ovo zahtijeva koordinirane napore društva i institucija kako bi se osigurala podrška i zaštita za sve članove zajednice tijekom izazovnih vremena pandemije i nakon nje.

4. UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA NASILJE

Tijekom pandemije COVID-19, društvene krize i epidemiološke mjere značajno su promijenile svakodnevni život, što je dodatno pogoršalo stanje strepnje i nesigurnosti te utjecalo na kriminalno ponašanje. Ekološke teorije, kao što je teorija anomalije, i teorija rutinske aktivnosti pružaju važne uvide u to kako krize mogu potaknuti kriminalne aktivnosti, naglašavajući važnost društvenih čimbenika. Empirijski podaci iz različitih zemalja pokazuju kompleksne obrasce smanjenja i promjena u vrstama kriminala tijekom pandemije, što ukazuje na potrebu za multidisciplinarnim pristupom u razumijevanju utjecaja pandemije na kriminal. Stanje strepnje i nesigurnosti dodatno je pogoršano nepovoljnom globalnom zdravstvenom situacijom i brojnim epidemiološkim mjerama koje su značajno promijenile svakodnevni život i otežale mnoge uobičajene aktivnosti.

Posljedice svake društvene krize nužno se odražavaju i na ekonomskom planu. U kriminologiji i sociologiji, jedno od ključnih pitanja koje privlači znanstvenu pažnju je utjecaj društvenih čimbenika na delinkventno ponašanje. Ekološke teorije, koje uzroke delinkventnog ponašanja vide u okolini pojedinca umjesto u samoj osobi, izuzetno su važne za razumijevanje načina na koji krize utječu na delinkventno ponašanje. Teorija anomalije, kao jedan od glavnih koncepata kriminologije 20. stoljeća, bila je središnja u istraživanjima etiologije kriminala i ostaje relevantna i danas. Ekološke teorije i teorija anomalije doprinijele su razumijevanju multikauzalnosti kriminala, ukazujući na to da okolišni faktori značajno utječu na kriminal. Ove teorije promijenile su znanstveni fokus s individualnih na društvene uzroke delinkvencije (Getoš Kalac; Šprem, 2022, 1040).

Prema teoriji anomalije, društvene krize uzrokuju dezorganizaciju društva, što rezultira nefunkcioniranjem ustaljenih društvenih obrazaca i slabljenjem društvenih normi. U takvim uvjetima, pojedinci osjećaju apatiju, nemoć i nesigurnost, gubeći povjerenje u sposobnost države da im osigura sigurnost, pravdu i red. Takvo disfunkcionalno društvo stvara uvjete u kojima delinkvencija postaje jedna od očitih alternativa.

Važno je spomenuti i teoriju rutinske aktivnosti koja može objasniti društvene procese i ponašanje pojedinaca tijekom krize. Ova teorija polazi od pretpostavke da društvena kriza narušava rutinske aktivnosti pojedinaca, što delinkvenciju čini vrstom prilagođene rutinske aktivnosti. Promjene u svakodnevnom životu uzrokovane epidemiološkim mjerama stvaraju temelje za promjene u obrascima ljudskog ponašanja koje, prema teoriji rutinske aktivnosti, mogu utjecati na kriminal. Kao ključni čimbenici u ovom procesu navode se motivirani počinitelj, prikladna meta i odsutnost kontrolnih mehanizama (Getoš Kalac; Šprem, 2022,

1041). Iako nijedna teorija ne može u potpunosti objasniti kriminal u doba pandemije, kriminološka i sociološka saznanja ukazuju da je pandemija uistinu utjecala na kriminal. Jedno istraživanje provedeno u Belgiji pokazalo je da su se stope kriminala smanjile tijekom pandemije u usporedbi s istim razdobljem prethodnih godina. Pandemijska ograničenja promijenila su uzorke kriminalnog ponašanja, što pokazuju podaci istraživanja provedenog u Engleskoj. Broj krađa i nasilnih djela je opao, dok su porasli slučajevi prijevara i kibernetičkog kriminala u usporedbi s godinom prije. Istraživanje provedeno na uzorku od 25 velikih gradova u SAD-u ukazuje na smanjenje većine vrsta kriminala, uključujući kriminal povezan s drogom, krađe, provalama te nasilne zločine. Međutim, nije došlo do smanjenja ubojstava, iako je ukupna stopa kriminala u mnogim gradovima opala. U Južnoj Africi 2020. godine, za vrijeme zaključavanja u domove, zabilježen je pad incidencije kriminala u usporedbi s 2019. godinom, s padom od 71 % kod ubojstava, 85 % kod silovanja i 83 % kod tjelesnih napada. Slični trendovi pada kriminala uočeni su i u Latinskoj Americi, Indiji te Švicarskoj (Getoš Kalac; Šprem, 2022, 1043).

4.1 Utjecaj pandemije na obiteljsko nasilje

Jedan oblik kriminalnog ponašanja osobito se ističe kada se promatra u kontekstu pandemije COVID-19 i epidemioloških mjera, uz ekonomski utjecaj pandemije na čimbenike koji su poznati po tome da doprinose tom obliku nezakonitog ponašanja, kao što su nezaposlenost, financijska nesigurnost i opća ravnodušnost, a to je obiteljsko nasilje.

Nasilje u obitelji nije novo, globalno je rasprostranjeno i bilo bi nepravедno ignorirati mogućnost porasta nasilja nad ženama tijekom pandemije. Mnoge žrtve su se našle izolirane u nasilnim domovima, bez mogućnosti pristupa resursima ili podršci prijatelja i obitelji zbog čega su stručnjaci opisali situaciju obiteljskog nasilja tijekom krize COVID-19 kao nevidljivu pandemiju, koja se smatrala "vremenskom bombom" ili "savršenom olujom" (Bettinger-Lopez i dr., 2020, 3). Analiza prijavljenih slučajeva širom svijeta pokazuje da učestalost obiteljskog nasilja tijekom pandemije ovisi o sposobnosti žrtava da podnesu pritužbe dok dijele kućni prostor s počiniteljima (Kumar, 2020, 194). Isto tako treba imati na umu da su nezaposlenost i nizak socijalni status česti rizični faktori za nasilje među intimnim partnerima.

Postoje istraživanja koja pokazuju da tijekom ratova, hitnih situacija i sličnih kriznih situacija, žene često postaju ranjivije i češće su žrtve nasilja. Međutim, Kumar naglašava da je važno shvatiti da se pandemija COVID-19 razlikuje od drugih hitnih situacija, u kojima su svi podjednako izloženi riziku, bez obzira na klasu, socioekonomski status ili spol. Stoga, zaključuje, važno je oprezno pristupiti uspoređivanju i generaliziranju ove situacije s drugim hitnim događajima.

Prema podacima koje je prikupilo UN, 243 milijuna žena i djevojčica u dobi od petnaest do četrdeset devet godina diljem svijeta bilo je izloženo seksualnom ili fizičkom nasilju od strane intimnog partnera u posljednjih dvanaest mjeseci (od ožujka 2019. do ožujka 2020). Drugim riječima, jedna od tri žene iskusila je fizičko ili seksualno nasilje u nekom trenutku svog života (Bettinger-Lopez i dr., 2020, 1). Pravovremena zabrinutost i spekulacije o mogućem porastu obiteljskog nasilja izražene od strane različitih agencija i organizacija koje se bave pitanjima žena i nasilja predstavljaju korisnu inicijativu za upozorenje državi i njenim organizacijama te za poduzimanje proaktivnih mjera u prevenciji ovog problema. To dodatno potiče veću potražnju za uslugama podrške. Podaci o obiteljskom nasilju tijekom pandemije još uvijek su rijetki i nije poznat stvarni obujam takvih slučajeva. Iako dosadašnja istraživanja pokazuju općeniti pad stope kriminala u 2020. godini, porast obiteljskog nasilja evidentiran je u gotovo svim zemljama svijeta. Ovaj trend ne čudi obzirom na epidemiološke mjere koje su mnoge osobe prisilile na ostanak u svojim domovima s potencijalnim zlostavljačima.

Podaci Nacionalne komisije za žene u Indiji¹⁰ pokazuju da je tijekom prvog tjedna nakon uvođenja epidemioloških mjera u Indiji, od 23. do 30. ožujka, Nacionalna komisija za žene (NCW) primila je 214 pritužbi, od kojih je samo 58 slučajeva obiteljskog nasilja. U Delhiju, glavnom gradu Indije, primijećeno je da je prijavljen porast slučajeva obiteljskog nasilja, dok je Komisija za žene u Delhiju (DCW) zabilježila pad broja poziva vezanih uz obiteljsko nasilje i zločine protiv žena. U Indiji su neke savezne države prijavile pad pritužbi, dok su druge prijavile porast poziva primljenih na telefonske linije pomoći.

¹⁰ Nacionalna komisija za žene (NCW) je zakonsko tijelo Vlade Indije. Ustanovljena je 31. siječnja 1992. godine prema odredbama indijskog Ustava, kako je definirano Zakonom o Nacionalnoj komisiji za žene iz 19901. NCW se uglavnom bavi savjetovanjem vlade o svim pitanjima politike koja se odnose na žene. Pregledava ustavne i pravne zaštite žena, preporučuje zakonske mjere za njihovo poboljšanje, olakšava rješavanje pritužbi te savjetuje vladu o svim pitanjima politike koja se odnose na žene. Također pruža savjetodavnu, izvršnu i pravnu pomoć u području zaštite i promicanja prava žena, ravnopravnosti spolova, osnaživanja žena i kontrole nasilja temeljenog na spolu. URL: [National Commission for Women \(ncw.nic.in\)](https://www.ncw.nic.in) (13.03.2024).

Ostala istraživanja pokazuju kako je u Kini, u gradu Jingzhou, u veljači 2020. Godine zabilježeno trostruko više poziva vezanih za obiteljsko nasilje nego u istom razdoblju 2019. godine. Slično su i neke visoko- i srednje razvijene zemlje poput Australije, Francuske, Njemačke, Južne Afrike i Sjedinjenih Američkih Država izvijestile o značajnom porastu prijave obiteljskog nasilja od početka izbijanja pandemije (Bettinger-Lopez i dr., 2020, 2). Unatoč metodološkim ograničenjima, podaci sugeriraju da obiteljsko nasilje u Hrvatskoj nije značajno poraslo tijekom pandemije COVID-19, već je nastavilo pratiti trendove vidljive i prije pandemije (Getoš Kalac; Šprem, 2022, 1065). Međutim, to ne umanjuje važnost fokusiranja na zaštitu žrtava obiteljskog nasilja u političkim inicijativama, posebno u (post) pandemijskom razdoblju. Istraživanja iz drugih zemalja pokazuju značajan razmjer između službenih (policijskih) statistika i neslužbenih (pozivne službe za podršku). S druge strane, na primjeru zemalja poput Australije, Kine, Švedske, Švicarske, Novog Zelanda i Argentine, prisutan je nedostatak službenih podataka o obiteljskom nasilju. Često se koriste podaci pozivnih služba za podršku koje uglavnom obuhvaćaju broj poziva, a ne broj stvarnih incidenta ili identificiranih počinitelja i žrtava; što ukazuje na nedostatak pouzdanih izvora podataka za analize obiteljskog nasilja, a može biti posljedica velike tamne brojke ovog problema. Iako su mediji i znanstveni radovi ranije izvještavali o porastu obiteljskog nasilja tijekom prethodnih gospodarskih kriza poput one iz 2008. godine, kasnija analiza u nekim slučajevima sugerira da taj porast možda nije bio tako izražen kao što se prvotno mislilo Stoga, naglašena je važnost opreza pri interpretaciji podataka te multidisciplinarni pristup koji obuhvaća psihološke, socijalne, kulturološke i kriminološke aspekte ove teme (Getoš Kalac; Šprem, 2022, 1045-1065).

Tijekom pandemije podignuta je svijest o problemu obiteljskog nasilja, međutim pandemija može nastaviti marginalizirati preživjele obiteljskog nasilja koji su u potrebi za podrškom usred moguće najveće globalne ekonomske krize u modernoj povijesti. Istraživanja su pokazala da su organizacije koje pružaju podršku žrtvama, posebno one koje se fokusiraju na kulturno specifične zajednice i žrtve iz marginaliziranih i manjinskih skupina, suočene s izazovima vezanim uz sigurnost, stres te direktnu i posrednu traumu. Važnost ovih izazova proizlazi iz različitih faktora kao što su diskriminacija, rasizam te nejednakosti u društvenim i strukturnim uvjetima. Drugim riječima, pružanje pomoći žrtvama obiteljskog nasilja već je kompleksno, a dodatno se otežava kada žrtve doživljavaju i druge oblike socijalne i strukturalne marginalizacije, posebno u kontekstu javnozdravstvene krize (Macy, 2022, 720).

Za preživjele i žrtve, posebice one koji su marginalizirani ili nedovoljno zbrinuti, pandemija može pojačati njihovo nepovjerenje u formalne sustave i dodatno ih izolirati. Stručnjaci

smatraju kako je ključno da u budućnosti države podrže razvoj alternativnih mehanizama prijavljivanja; prošire opcije skloništa; ojačaju kapacitete sektora sigurnosti i pravde; održe vitalne usluge seksualnog i reproduktivnog zdravlja, gdje se često identificiraju i podržavaju žrtve obiteljskog i seksualnog nasilja; podrže neovisne ženske grupe; financiraju mjere ekonomske sigurnosti za žene radnice, posebno one koje su na prvoj liniji pandemije ili rade u neformalnom sektoru, te druge skupine koje su nerazmjerno pogođene pandemijom, poput migranata, izbjeglica, beskućnika i trans žena; i prikupljaju sveobuhvatne podatke o rodnim posljedicama COVID-19 kako bi se adekvatno suočili s novim izazovima (Bettinger-Lopez i dr., 2020, 5). Savjetuje se, kako bismo se suočili s izazovima u (post) pandemijskom razdoblju, uspostaviti cjelovite strategije koje će adresirati rodne aspekte pandemije i osigurati da se žrtve obiteljskog nasilja uključe u sveobuhvatne planove oporavka i podrške. Ovo je ključno za izgradnju otpornijeg društva koje će pružiti sigurnost i podršku svima koji su pogođeni nasiljem u obitelji.

4.2 Zaštita djece od nasilja tijekom pandemije

Osim evidentiranih slučajeva obiteljskog nasilja i negativnih posljedica koje ono donosi pojedincima i obiteljima, zanimljivo bi bilo istražiti i pozitivan utjecaj zajedničkog života gdje članovi obitelji provode kvalitetno vrijeme zajedno; roditelji posvećuju pažnju svojoj djeci; slušaju jedni druge i dijele svoje strahove, tjeskobe i brige, što često jača obiteljske veze i povezanost. Naglašava se potreba za daljnjim istraživanjima kako bismo bolje razumjeli razloge i dinamiku takvog nasilja, obzirom da i muškarci i žene sudjeluju u njemu i snose posljedice zajedno.

Pandemija COVID-19 je snažno je utjecala na različite aspekte života, diljem svijeta. Dok je fokus usmjeren na suzbijanja radi zdravlja svjetske populacije, istovremeno se povećavao rizik od nasilja prema djeci - uključujući zlostavljanje, nasilje temeljeno na spolu i seksualno iskorištavanje. Zatvaranje škola je utjecalo na više od 1,5 milijardi djece. Ograničenja kretanja, gubitak prihoda, izolacija, prenatrpanost te visoki stupnjevi stresa i anksioznosti povećavaju vjerojatnost da djeca dožive i svjedoče fizičkom, psihološkom i seksualnom zlostavljanju kod kuće - posebno ona koja već žive u nasilnim ili disfunkcionalnim obiteljskim situacijama. Studija zajednice roditelja u Sjedinjenim Američkim Državama pokazala je da gubitak posla tijekom pandemije povećava rizik od zlostavljanja djece, posebice psihičkog zlostavljanja.¹¹ Iako internet izvanredno olakšava udaljeno učenje i povezivanje s vanjskim svijetom, isto tako

¹¹ vidi <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104776>.

može učiniti djecu ranjivom na razne opasnosti. Dok su *online* zajednice postale ključne za održavanje dječjeg učenja, podrške i igre, istovremeno se povećava njihova izloženost *cyberbullyingu*, rizičnom ponašanju na mreži i seksualnom iskorištavanju. Situacija je dodatno pogoršana nedostatkom pristupa školskim prijateljima, učiteljima, socijalnim radnicima te sigurnim prostorima i uslugama koje škole pružaju. Najranjivija djeca - uključujući izbjeglice, migrante, unutarne raseljenu djecu, djecu lišenu slobode, bez roditeljske skrbi, djecu koja žive na ulici ili u urbanoj sirotinji, djecu s invaliditetom i djecu u područjima pogođenim sukobima - bila su posebno ugrožena skupina. Za mnoge od njih je rastuća ekonomska ranjivost utjecala na porast dječjeg rada, dječjih brakova i trgovini ljudima.¹²

Analiza podataka s 48 dječjih telefonskih linija diljem svijeta pokazala je dramatičan porast ukupnog broja kontakata od početka pandemije, pri čemu su većina korisnika tražili informacije o COVID-19 i dostupnosti različitih usluga. Dokazi o kontaktima vezanim uz nasilje su mješoviti: neke dječje telefonske linije zabilježile su porast, dok su druge pokazale pad prijave nasilja. Takve fluktuacije vjerojatno odražavaju sposobnost i volju žrtava da pristupe uslugama tijekom pandemije (okolnosti koje je važno dokumentirati). Uzimajući u obzir povećane rizike *online* opasnosti, postavlja se zadatak tehnološkim tvrtkama i pružateljima telekomunikacijskih usluga da moraju učiniti sve što mogu kako bi zaštitili djecu na mreži. To uključuje pružanje pristupa besplatnim telefonskim linijama za djecu, uslugama prilagođenim dobi i sigurnim obrazovnim platformama te korištenje svojih platformi za dijeljenje savjeta o sigurnosti djece na internetu. Potrebno je poduzeti sve moguće korake kako bismo zaštitili djecu i mlade i kako bismo nastaviti prema cilju okončanja svih oblika nasilja nakon završetka pandemije.

¹² vidi [Home | End Violence \(end-violence.org\)](https://end-violence.org)

5. UTJECAJ PANDEMIJE COVID – 19 NA FORMIRANJE BRAKA I OBITELJI

Dok su neka istraživanja u SAD-u zabilježila porast broja brakova nakon potresa i uragana, druga su pokazala suprotan trend nakon sličnih događaja. To sugerira da je utjecaj katastrofa osjetljiv na njihovo trajanje, vrijeme događaja i specifične lokacije (Wagner i dr., 2020, 1). Prethodna istraživanja pokazuju da neizvjesnost u ekonomskim uvjetima, zaposlenju i stabilnosti stanovanja također može otežati samcima ispunjenje ekonomskih preduvjeta za ulazak u brak te odgoditi takve planove. Tijekom pandemije COVID-19, iako većina ljudi nije bila izravno izložena virusu, i njegovim zdravstvenim posljedicama, suočili su se s vladinim mjerama ograničenja i pričama o neizvjesnoj budućnosti, a upravo je ta neizvjesnost izvršila iznimno velik utjecaj na procese formiranja obitelji, pri čemu su osobne vizije budućnosti, također oblikovane medijskim sadržajima, ključne za razumijevanje utjecaja na odluke o braku i suživotu (Guetto i dr., 2020, 3-4). Vladine politike u borbi protiv pandemije, poput ograničenja okupljanja i zatvaranja ureda, dodatno su smanjile broj sklopljenih brakova (Wagner i dr, 2020, 2). Unatoč tome, postoje i promjene potaknute pandemijom COVID-19 koje su povećale potražnju za brakom. Na primjer, gubitak poslova i pripadajućih zdravstvenih osiguranja mogao je motivirati pojedince da razmotre brak kao način za dobivanje ili zadržavanje zdravstvenih beneficija koje nude bračni partneri. Ti narativi utjecali su na osobne planove o obiteljskom životu, potičući razmatranje odluka vezanih uz brak i suživot.

Istraživanje provedeno u SAD-u 2020. godine, pokazuje da je u 2020. godini manje sklopljenih brakova nego u 2019. godini, što dokazuje oštar pad formiranja brakova u SAD-u.

Iako je opažen ukupan pad sklopljenih brakova, ovaj trend može proizaći iz različitih mehanizama koje ne možemo precizno razlikovati. Mnogi parovi su možda odgodili brak zbog prepreka koje je pandemija COVID-19 postavila, kao što su nedostupnost javnih usluga poput ureda matičara, zatvaranje objekata poput crkava te putne restrikcije. Za druge, iskustvo pandemije može rezultirati odgođenim ili čak propuštenim brakovima. Istraživanja su pokazala da društveni šokovi mogu dovesti do smanjenja sklopljenih brakova, pri čemu se samo neki od njih nadoknađuju nakon odgode, no ostaje pitanje može li se isti proces primijeniti na kontekst brakova. Unatoč jasnim rezultatima, važno je razumjeti implikacije ovog trenda. Dok je zabilježen pad broja sklopljenih brakova nakon COVID-19, ne implicira se da je pandemija ozbiljno ugrozila instituciju braka (Wagner i dr., 2020, 7).

Primjer Italije također pruža jedinstvenu priliku za proučavanje braka i reakcija na pandemiju COVID-19, obzirom na to da je bila među prvima u zapadnom svijetu s ozbiljnim slučajevima pandemije i najduljim periodom potpunog zaključavanja. U zemlji je suživot bez braka manje uobičajen nego u drugim dijelovima Europe, no bilježi se rast raznolikosti obrazaca partnerstva uz sporo, ali stalno sekularizacijsko kretanje. Analizirajući situaciju u Italiji kao vanjski šok neizvjesnosti, istraživači su proučavali kako su narativi o budućnosti utjecali na odluke o formiranju obitelji. Utvrđena je veza između neizvjesnosti i procesa formiranja obitelji u društvu koje prolazi kroz sekularizaciju i dramatične promjene u obiteljskim obrascima. Ističe se širenje suživota i smanjenje broja brakova zbog porasta postmaterijalističkih vrijednosti i sekularizacije (Guetto i dr., 2020, 2). Suprotno tomu, sugerira da se među socijalno ekonomski ugroženim skupinama i tijekom ekonomskih kriza suživot može preferirati zbog privremene prirode i lakše prekidljivosti. Ovo može rezultirati odgodom braka dok se ne stvore jasnije buduće perspektive ili dok se ne stabiliziraju ekonomske prilike pojedinca na tržištu rada (Guetto i dr., 2020, 3). Istraživanja provedena tijekom razdoblja pandemije COVID-19 pružaju dublji uvid u kompleksne dinamike formiranja obitelji i brakova u turbulentnim vremenima. Dok su neki istraživači primijetili pad broja sklopljenih brakova zbog ograničenja i neizvjesnosti, drugi su istaknuli da vanjski šokovi poput pandemije mogu potaknuti i različite oblike odgovora, uključujući povećanu potražnju za brakom zbog sigurnosti i stabilnosti. Također, rezultati pokazuju da su ekonomske neprilike i nedostupnost javnih usluga ključni faktori koji mogu odgoditi ili spriječiti sklapanje brakova. Sveukupno, razumijevanje ovih dinamika ključno je za prilagodbu politika i podrške koje mogu ublažiti negativne učinke vanjskih šokova na procese formiranja obitelji i brakova u društvu.

5.1 Obiteljski odnosi i utjecaj pandemije

Usporedba obitelji iz doba industrijske revolucije u XIX. stoljeću s današnjom situacijom, ukazuje na značajne promjene. U XIX. stoljeću, brak i obitelj su bili usmjereni na zbrinjavanje bračnog para i njihove djece, s mužem/ocem kao glavom kuće odgovornim za dobrobit svih članova. Obitelj je bila stabilna osnova za demografsku sigurnost naroda i države, a život je bio jasno strukturiran – od izbora zvanja do partnera i rada (Koprek, 2015, 775). Danas su životni stil i tempo života brzi i nestalni, što dovodi do krhkih odnosa i lakšeg razvoda. Kao glavne razloge za razvod braka, Koprek navodi; sebičnost, egoizam, emotivna nezrelost, razne ovisnosti i nasilje, dok brze društvene i kulturne promjene jednako pogoduju udaljavanju ljudi. U sve većem broju obitelji fizički i emocionalni kontakt zamjenjuju virtualni odnosi, kako među

mlađim i starijim članovima, tako i među djecom i roditeljima. Osjećaji topline, ljubavi, razumijevanja i međusobne podrške su zanemareni ili odloženi na neodređeno vrijeme, često pod izgovorom slobode, koja zapravo skriva sebičnost. Krivo shvaćena sloboda često vodi u poroke i ovisnosti (poput alkohola, droga, kockanja), što predstavlja bijeg od odgovornosti i nanosi nepopravljivu štetu (Koprek, 2015 , 775).

Mnogo se govorilo o utjecajima COVID-19 na zdravlje starijih osoba i društvo, ali se često zanemaruje kolateralna šteta. Zdravstveni problemi koji nisu povezani s virusom često su ignorirani, dok su mjere izolacije starijih uskratile pravo na provođenje vremena s voljenima.

Pandemija je također dramatično utjecala na odnose, posebno na brakove i obitelji. S obzirom na trenutne izazove poput financijskih problema, brige o zdravlju i obrazovanju djece te svakodnevnih zadataka kao što je nabavka namirnica, mnogi su parovi suočeni s napetošću unutar svojih domova. Ovi pritisci izazivaju dublje probleme u brakovima, prisiljavajući parove da se suoče s izazovima koji bi se inače rješavali postupno. Za neke, ovo je prilika za jačanje i rast kroz zajedničko suočavanje s teškoćama. Za druge, ova situacija može biti preteška. Ipak, postoje korisni savjeti koji mogu pomoći u prevladavanju ovih izazova.

Američki psihijatar Mark Banschick¹³ smatra važnim prilagoditi se novim okolnostima i sazrijevati zajedno, a komunikacija o potrebama i redoviti razgovori postaju ključni faktori za prevladavanje problema. Svjesnost o tome da stvari nisu normalne pomaže parovima da podrže jedno drugo i prilagode se novonastalim situacijama. Prilagodljivost je ključna, pogotovo kada se suočavamo s izolacijom ili drugim osobnim teškoćama, navodi Banschick. Nadalje, zajedno s prilagodbom, važno je biti svjestan i empatičan prema partneru, Razumijevanje i podrška u izazovnim vremenima pomažu u jačanju veze. Također, postavljanje jasnih granica u odnosu na emocionalne i praktične potrebe može spriječiti eskalaciju konflikata i pomoći parovima da se osjećaju sigurnije. U konačnici, Banschick smatra da je pandemija prilika za dublje razumijevanje i jačanje brakova, ali zahtijeva prilagodljivost, inteligenciju i svjesnost. Poboljšanje komunikacije i podrške može pomoći u prevladavanju teškoća i izgradnji održive i zdrave veze.¹⁴

¹³ Mark Banschick, dr. med., specijalist je dječje i adolescentne psihijatrije s obukom u bolnici Georgetown University Hospital u Washingtonu, DC, te bolnici New York Weill/Columbia Presbyterian Medical Center u New Yorku. Ima privatnu praksu u Katonah, New York. Njegov rad na odnosima bio je predstavljen u publikacijama poput Psychology Today, The New York Times, The Huffington Post, CNN.com, kao i na televizijskoj emisiji The CBS Early Show. Dr. Banschick napisao je dvije knjige o učinkovitom razvodu i inteligentnom pristupu istome. URL: [Mark Banschick M.D. | Psychology Today](https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-intelligent-divorce/202004/how-covid-19-affects-marriage-and-how-adapt).

¹⁴URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-intelligent-divorce/202004/how-covid-19-affects-marriage-and-how-adapt>.

Istraživanje kvalitete života Indonežana tijekom pandemije, s fokusom na one u bračnom odnosu i suživotu s partnerima pokazalo je da su ispitanici s višim obrazovanjem imali bolju kvalitetu života u gotovo svim domenama, osim u socijalnom. Zaposlenost je također pokazala pozitivan utjecaj na kvalitetu života, s obzirom na sigurnost posla. Ispitano je kako dob ispitanika i duljina braka s partnerom koreliraju s različitim aspektima kvalitete života. Unatoč tome što je uzorak istraživanja specifičan, usporedba s prethodnim razdobljima pokazuje da su fizički i socijalni aspekti kvalitete života tijekom pandemije ostali relativno stabilni zahvaljujući podršci obitelji i partnera (Purba i dr, 2021, 7-8).

Sociološka analiza tijekom godina, pokazala je da su vjenčane osobe sretnije i imaju bolje blagostanje u usporedbi s nevjenčanim vršnjacima. Ova razlika postoji barem djelomično jer osobe u braku imaju više i bliže veze s obitelji i prijateljima u usporedbi s nevjenčanim osobama. Ipak, sigurnosne mjere tijekom pandemije COVID-19, posebno u ranim fazama, predstavljale su značajnu prepreku u održavanju tipičnih odnosa s obitelji i prijateljima koji žive odvojeno. Istraživanje dugotrajne prednosti braka u sreći tijekom pandemije COVID-19, provedeno u Americi 2023. godine istražuje je li pandemija COVID-19 modificirala dugo promatrani bračni privilegij u sreći. Koristeći podatke iz nacionalno reprezentativnog uzorka starijih Amerikanaca, nalazi sugeriraju da je pandemija utjecala na dugotrajni bračni privilegij u sreći, rezultirajući suženim razlikama u sreći prema bračnom statusu tijekom ovog razdoblja. Analiza otkriva značajan porast nesretnosti u Sjedinjenim Američkim Državama od predpandemijskog do srednjepandemijskog razdoblja i, što je važnije, pokazuje da se ova kriza nesretnosti tijekom pandemije razlikovala ovisno o bračnom statusu. Rezultati ukazuju na smanjenje dugotrajne prednosti u sreći među udatim osobama tijekom pandemije, dok su razvedene osobe ostale posebno ranjive, s kontinuirano nižim razinama sreće u usporedbi s osobama u braku. Ovo istraživanje naglašava važnost razmatranja povijesti i kvalitete bračnih odnosa u analizama pandemijskih ishoda te potrebu za prilagodbom politika i podrške kako bi se bolje zaštitili najranjiviji članovi zajednice. Daljnja istraživanja, navodi se, trebala bi dublje istražiti dinamike koje povezuju brak, društvenu integraciju i blagostanje kako bi se razumjelo kako različite krize, poput pandemije, utječu na socijalne i emocionalne aspekte života starijih odraslih osoba.¹⁵

¹⁵ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jomf.12956>

5.2 *Uzroci razvoda i njegove posljedice tijekom pandemije*

Razvod predstavlja kompleksnu temu s dubokim društvenim i emocionalnim posljedicama. Dok se trendovi mijenjaju tijekom vremena, jasno je da razvod ostaje značajan događaj u životu para. Razvod je pravno konačan prekid braka, no statistike pokazuju da mnogi parovi nakon razvoda žele ponovno stupiti u novi brak. Istraživanja pokazuju da čak 72% parova koji se ponovno vjenčaju ostaju u braku nakon ponovnoga sklapanja, što ukazuje na visoke šanse za uspješan brak nakon prethodnoga razvoda. Razumijevanje uzroka i posljedica razvoda može pomoći u razvoju politika i programa koji podržavaju dugoročnu stabilnost i dobrobit bračnih zajednica. Tijekom pandemije, brakovi i razvodi imaju tendenciju biti češći među mlađom populacijom, pri čemu su najmlađi pojedinci najmanje skloni odgađanju planova za brak ali i razvod. Razvodi su također češći među zaposlenim suprugama, češće podneseni zajedničkim sporazumom tijekom pandemije, što odražava prelazak prema administrativnom razvodu koji zaobilazi dugotrajan sudski proces. Godine 2022. prema rezultatima istraživanja u SAD-u utvrđeno je da više ljudi sklapa brak nego što se razvodi svake godine. Trendovi razvoda su se mijenjali tijekom vremena (broj ljudi koji raskidaju svoje brakove pokazao je opadanje).

Suživot prije braka često je povezan s većim rizikom od razvoda. Statistika pokazuje da među onima koji su živjeli zajedno prije zaruka, 34% brakova završava razvodom. Nasuprot tome, među parovima koji su odlučili čekati do poslije braka ili zaruka kako bi zajedno živjeli, samo 22% brakova završava razvodom. Ovaj trend sugerira da su parovi koji su proveli vrijeme u zajedničkom životu prije braka suočeni s višim rizikom od razvoda, što može biti povezano s nesigurnošću ili neslaganjem u temeljima njihove veze. Sociološki aspekti također igraju ključnu ulogu u stabilnosti braka. Imajući prijatelje koji su prošli kroz razvod se povećava rizik od razvoda za parove. Ova dinamika dovela je do teorije koju neki sociolozi nazivaju "društvena zaraza razvodom", sugerirajući da se obrasci razvoda mogu širiti unutar društvenih mreža kao neka vrsta zaraze. Razvedeni parovi često imaju različite razloge za kraj svojih bračnih veza, no neki se često ističu kao najčešći. Nedostatak predanosti često se navodi kao glavni faktor razvoda. Za uspješan brak potrebna je kontinuirana predanost i napor oba partnera. Nedostatak te predanosti može ozbiljno ugroziti temelje veze i dovesti do njenog kraja. Nevjera je također česta tema među razvedenim parovima. Kada jedan od partnera prekrši povjerenje i lojalnost koje su ključni elementi monogamnog braka, to često vodi nepovratnom razdvajanju. Obiteljsko nasilje je prisutno u znatnom broju slučajeva razvoda. Ova vrsta zlostavljanja predstavlja ozbiljan problem koji često zahtijeva specijaliziranu pravnu intervenciju radi zaštite

članova obitelji. Svaki od ovih faktora može imati dugoročne posljedice ne samo na sam razvod, već i na psihološko i emocionalno zdravlje oba partnera i njihove djece. Razumijevanje ovih problema može pomoći u prevenciji budućih bračnih problema i podršci parovima u održavanju zdravih i stabilnih veza.¹⁶

Analizirajući karakteristike braka i razvoda tijekom pandemije te njihovo međusobno uvjetovanje, zabilježen je pad stope razvoda braka. Tijekom ranijih faza pandemije COVID-19 zabilježeno je smanjenje broja razvoda i sklopljenih brakova. Trend pokazuje da se manje ljudi vjenčava, dok se više odlučuje za život u izvanbračnoj zajednici, što je rezultiralo gotovo kontinuiranim padom stopa razvoda. Prema procjenama istraživanja u Japanu, uvođenje nacionalnog izvanrednog stanja smanjilo je broj sklopljenih brakova za 10.4% po 1000 stanovnika, dok je broj razvoda smanjen za 27.0%. Istraživanje je također otkrilo da kada je područje dulje vrijeme bilo označeno kao područje s posebnim mjerama opreza, smanjenje broja sklopljenih brakova i razvoda bilo je veće (Komura; Ogawa, 2022, 831-851). U 2020. godini, tijekom početka pandemije COVID-19, broj registriranih razvoda u Kanadi je bio izuzetno nizak, dosegnuvši najmanji broj od 1973. godine s 42.900 slučajeva. Ovo predstavlja najveći godišnji pad od 25% od donošenja Zakona o razvodu 1968. godine. Zanimljivo je da je u 2020. godini čak 31% razvoda rezultat zajedničkog zahtjeva oba supružnika, što je značajan porast u odnosu na svega 4% u 1987. godini. Ovaj trend sugerira da bračni parovi sve više postižu dogovor o uvjetima razvoda prije formalnog podnošenja zahtjeva za razvod pred sudom¹⁷. Usporedba koeficijenata također sugerira da su odluke o razvodu osjetljivije od onih o braku te da je utjecaj veći u područjima s strožim mjerama.

Slučaj Meksika, pokazuje kako su se do kraja 2020. godine stope razvoda vratile na početnu razinu (tijekom perioda ograničenja kretanja, stope sklapanja brakova i razvoda su se smanjile za 90-98%), dok su stope sklapanja brakova ostale 30% niže u odnosu na razdoblje od 2017. do 2019. godine. S druge strane, iako se stopa sklapanja brakova djelomično oporavila, na kraju 2020. godine ostala je 30% niža od početne razine, što ukazuje da formiranje obitelji može biti odgođeno ili čak trajno spriječeno tijekom pandemije COVID-19. Procjene sugeriraju da je smanjenje novih brakova i razvoda možda značajnije u srednjim prihodima u odnosu na visokoprihodne zemlje (Hoehn-Velasco, 2023, 784). Ova veća smanjenja u novim brakovima i novim razvodima mogu se objasniti ograničenim pristupom cjepivima, manjom sposobnošću vlade da

¹⁶ Revealing Divorce Statistics In 2024 (URL;<https://www.forbes.com/advisor/legal/divorce/divorce-statistics/>.)

¹⁷ Is there a link between the pandemic and divorce? (URL: <https://www.statcan.gc.ca/o1/en/plus/560-there-link-between-pandemic-and-divorce>.)

ponudi sigurnosnu mrežu te ograničenom internetskom infrastrukturom za administrativne procese. Nadalje, rezultati sugeriraju značajne promjene u karakteristikama parova. Novi razvodi se više usmjeravaju prema manje obrazovanim, dok novi brakovi više uključuju obrazovanije parove tijekom pandemije.

6. DUHOVNOST I RELIGIOZNOST KAO PODRŠKA OBITELJIMA U SUOČAVANJU S PANDEMIJOM

Faktorom uspješna braka 44% odraslih smatra zajednička vjerska uvjerenja.¹⁸ Prema tome, zajednička religija smatra se važnijom za dobar brak od zajedničkih političkih stavova, ali znatno manje važnom od zajedničkih interesa, intimnoga odnosa i pravedne podjele kućanskih poslova. Međutim, postoji značajan broj ljudi koji daju veći prioritet religiji unutar braka. Većina onih koji su vrlo religiozni smatraju da je zajednička vjera ključna za dobar brak, a žene su mnogo sklonije nego muškarci reći da će religijska pripadnost potencijalnog supružnika značajno utjecati na odluku o stupanju u brak. Roditelji koji su vjerski povezani i u braku s partnerom koji dijeli njihovu vjeru također su skloniji moliti se ili čitati Sveto pismo sa svojom djecom u usporedbi s roditeljima koji su u mješovitim brakovima. Nadalje, odrasli u brakovima gdje su partneri različitih vjeroispovijesti uglavnom su manje religiozni u usporedbi s onima iste vjeroispovijesti. Rjeđe sudjeluju na vjerskim službama, manje mole, manje su skloni vjerovati u Boga s apsolutnom sigurnošću te manje naglašavaju važnost religije u životu. Također, osobe u brakovima različitih vjeroispovijesti manje razgovaraju o vjerskim pitanjima sa svojim supružnicima u usporedbi s osobama koje su u vjerski usklađenim brakovima. Unatoč tome, čini se da religija nije glavni izvor sukoba u miješanim brakovima. Iako osobe u takvim brakovima prijavljuju nešto veće razine neslaganja oko religije, većina ipak kaže da neslaganja oko religije nisu česta u njihovim brakovima. Tijekom niza desetljeća istraživanja su pokazala pretežno pozitivnu povezanost između religioznosti i bračne predanosti te religioznosti i (općenito) pozitivnog načina suočavanja, ali s malo objašnjenja o tome kako i zašto. Rezultati ukazuju da postoje određena vjerska uvjerenja i prakse koje oblikuju način na koji parovi pristupaju svojim brakovima, uključujući nekoliko aspekata koji se odnose na procese predanosti i suočavanja.

Autori se slažu da je duhovnost složeni dio ljudskog iskustva koji uključuje kognitivne, iskustvene i ponašajne aspekte. Kognitivni aspekt odnosi se na potragu za smislom, vrijednostima i uvjerenjima, dok se iskustveni aspekt odnosi na osjećaje nade, ljubavi i mira. Ponašajni aspekt manifestira se kroz svakodnevne duhovne prakse i uvjerenja. Definicija duhovnosti varira, ali općenito se odnosi na duhovnu dimenziju ljudskog postojanja koja daje osjećaj smislenosti i nade. Duhovnost se razlikuje od religije po tome što se više odnosi na praktične aspekte duhovnog života, dok se religija fokusira na znanje i učenje. Ljudi koji nisu religiozni također imaju duhovne potrebe, poput traženja smisla u životu. Duhovnost se može definirati i šire, kao oznaka duhovne dimenzije čovjeka, i uže, kao aktivnost razvoja duhovnih

sposobnosti. Istraživanja su pokazala da duhovnost pozitivno utječe na kvalitetu života, posebno u teškim vremenima. Primjerice, istraživanja su pokazala da duhovnost i vjera pomažu obiteljima u suočavanju s invaliditetom i drugim teškim situacijama (Leutar; Leutar, 2016, 66-70).

Sveukupno, duhovnost i religioznost igraju važnu ulogu u životima mnogih ljudi, pružajući im podršku i snagu u suočavanju s izazovima. Duhovnost može djelovati kao resurs otpornosti za različite obiteljske rizike, uključujući bolesti, starost, invaliditet, narušene bračne i obiteljske odnose, siromaštvo, smrt te promjene koje rezultiraju ranjivošću odnosa. Izvori snage u duhovnosti za obitelj su mnogobrojni, a neki od navedenih su: spoznaja vrednota vjere, nade i ljubavi, molitva, pripadnost duhovnoj zajednici, sakramenti (posebno euharistija i ispovijed), duhovno vodstvo i savjetovanje, različita duhovna literatura, seminari, predavanja, hodočašća, zajedništvo kao sredstvo podrške članovima, stalna duhovna edukacija te obnavljanje i prakticiranje duhovnosti u obitelji. Predispozicije za učinkovito djelovanje duhovnosti u obiteljima uključuju njegovanje duhovnosti kod djece od najranije dobi, prakticiranje vjerskih praksi u obitelji, aktivno sudjelovanje u duhovnoj zajednici, važnost duhovne dimenzije roditelja i spoznaja da je Bog ljubav. Njegovanje tradicije može biti dobra predispozicija za praktično življenje duhovnosti. Obiteljske krizne situacije mogu pokrenuti promjene u obitelji te usmjeriti članove da iziđu jači i obogaćeni novim iskustvom. Kreativno rješenje za obitelji u riziku može biti usredotočenost na bitno, otpuštanje nebitnog i prepuštanje vodstvu, uz priznanje vlastitih ograničenja i oslanjanje na "nešto više" (Leutar; Leutar, 2016, 86-87).

6.1 Religijska kognitivna shema kao okvir za religijsko suočavanje

Razmatranje religije kao kognitivne sheme korisno je za istraživanje utjecaja religije na proces suočavanja i ishode, za istraživanje kako traumatični događaji mogu utjecati na religiozna uvjerenja te u objašnjavanju psihološke stvarnosti religije i njezine uloge u životima ljudi. Shema je kompleksna kognitivna struktura koja organizira prethodno znanje o različitim područjima života, uključujući objekte, događaje, uloge i osobni identitet. Primjerice, shema o Bogu obuhvaća vjerovanja o Božjoj prirodi, volji, načinima djelovanja i njihovim međusobnim odnosima. Sheme mogu biti općenite ili specifične, a šire sheme često obuhvaćaju detaljnije sheme unutar sebe. Iako se istraživanja često usredotočuju na konkretne sheme koje su lakše empirijski provjerljive, razumijevanje shematske obrade na različitim razinama pomaže i u razumijevanju najapstraktnijih koncepata poput religijskih vjerovanja (McIntosh, 1995, 3-4).

Da bismo istražili ova pitanja, važno je prvo razmotriti kognitivni aspekt toga što se događa kada pojedinac doživi stresni događaj. Kada se dogodi životna promjena (npr. selidba na novo mjesto, gubitak voljene osobe), ljudi moraju integrirati taj događaj iz vanjske stvarnosti unutar sebe. To uključuje usklađivanje novih podataka s njihovim prethodnim uvjerenjima. Kako osoba percipira određeni događaj u skladu s vlastitom religijskom shemom može značajno utjecati na način na koji se nosi s tim događajem i prilagođava mu se. Glavni kognitivni zadatak u takvim situacijama je usklađivanje novih iskustava s postojećim kognitivnim obrascima ili mijenjanje tih obrazaca. Važno je napomenuti da mnogi značajni životni događaji imaju religijski kontekst (npr., rođenja, prelasci u odraslost, smrti) i često se doživljavaju kroz prizmu religijskih uvjerenja. Također, ljudi često koriste religiju kao sredstvo suočavanja s teškim životnim situacijama. Religijske sheme mogu biti aktivirane tijekom takvih događaja i imaju ulogu u procesu suočavanja. Stoga, kako religijska shema utječe na način na koji pojedinac obrađuje i razumije događaje može biti ključno za razumijevanje uloge religije u suočavanju s životnim izazovima.

Rezultati istraživanja Kennetha Pargamenta¹⁸, koji je uveo koncept religijskog suočavanja, pokazuju da ono može biti korisno ili štetno, ovisno o specifičnoj strategiji religijskog suočavanja koja se primjenjuje. Općenito, metode religijskog suočavanja mogu se grupirati u dvije široke kategorije: pozitivno i negativno religijsko suočavanje. Pozitivni stilovi religijskog suočavanja odnose se na sigurne odnose s Bogom i osjećaj duhovne povezanosti s drugima. Oni obično više koriste ljudima koji prolaze kroz stresne događaje. Negativni stilovi religijskog suočavanja otkrivaju nesigurne odnose s Bogom i napetosti između pojedinaca. U tom smislu, religija je više od obrambenog mehanizma jer može pružiti pojedincima sveobuhvatne i integrirane okvire značenja koji im omogućuju da objasne teške životne događaje na zadovoljavajući način (Pargament i dr., 2013, 560-579). Nadalje, istraživanje provedeno među studentima koji su izgubili bliske osobe pokazuje da religijsko značenje može utjecati na procese suočavanja tako što stvara značenje nakon gubitka voljene osobe. U početnom periodu žalovanja, osobe s jakim religijskim uvjerenjima često su doživjele više stresa, što je povezano s razlikom između njihovog globalnog sustava značenja i procjena takvih događaja. Međutim, nakon nekoliko mjeseci, ti učinci su nestali ili se čak obrnuli, što sugerira pozitivnu povezanost

¹⁸ Kenneth Pargament Ph. D. umirovljeni je profesor psihologije s Bowling Green State University. Istaknuo se svojim istraživanjima o religiji, duhovnosti i njihovom utjecaju na zdravlje, te je autor knjiga poput "The Psychology of Religion and Coping" i "Spiritually Integrated Psychotherapy". Urednik je priručnika Američkog psihološkog udruženja o psihologiji, religiji i duhovnosti. Također je suautor knjige "Shaken to the Core: Spiritual Struggles in Research and Clinical Practice". Za svoj rad dobio je niz priznanja. (URL: <https://www.kennethpargament.com/>).

između religije i dugoročne prilagodbe. U istraživanju među pacijentima oboljelima od tumora iz Njemačke, utvrđeno je da su važnost života, vjera, stabilni odnosi, svjesni susreti s prirodom i vremena za refleksiju bili važni za suočavanje s ograničenjima tijekom pandemije koronavirusa (Büssing i dr., 2020, 2). Nadalje, neki su tijekom pandemije koronavirusa doživjeli da su ova ograničena vremena omogućila veći fokus na vlastite duhovne resurse (meditacija/molitva), dok su drugi strahovali od te "tišine" jer su postali svjesni svoje usamljenosti i nesigurnosti. Ova iskustva mogu se povezati s konceptima duhovne transformacije ili posttraumatskog rasta. Polazeći od religije kao sustava značenja, istraživanja pokazuju da pojedinci mogu izvesti sveobuhvatne okvire osobnog značenja iz svojih religijskih uvjerenja, što zauzvrat utječe na njihove sposobnosti da se nose s teškoćama i stresom u životu (Krok, 2014, 2293-2296).

Asocijacije između religioznosti i psihološkog blagostanja kompleksne su i sugeriraju postojanje značenja i svrhe u njihovim unutarnjim strukturama. U istraživanjima, osobno značenje pokazalo se djelomičnim posrednikom između negativnog suočavanja i psihološkog blagostanja (Kowalczyk i dr., 2020, 2673). Ovi nalazi sugeriraju da je smisao u životu ključan element vjerskog suočavanja i psihološkog blagostanja koje ljudi koriste kao dio svojeg sustava značenja za suočavanje s teškoćama i izazovima života. Značenje u životu odnosi se na sposobnost pojedinaca da tumače i organiziraju svoje svakodnevno iskustvo, postižu ciljeve te kategoriziraju važne objekte. Značenje u životu mjeri koliko ljudi razumiju, daju smisao ili prepoznaju važnost svojih života, uz osjećaj da imaju svrhu, misiju ili jasno određen cilj koji ih motivira.

Religija često pruža značajnu podršku značenju u životu putem svojih vjerovanja, ciljeva i značenja. Ona nudi integrirani skup vjerovanja i vrijednosti koji pomaže pojedincima da objasne svijet i nositi se s osobnim situacijama i problemima. Osim toga, religijsko suočavanje može biti korisno ili štetno, ovisno o specifičnoj strategiji religijskog suočavanja koja se primjenjuje. Studije također pokazuju da je značenje u životu povezano s dobrobiti i pozitivnim funkcioniranjem, što uključuje veću sreću, zadovoljstvo životom, manju razinu depresije i anksioznosti te bolje psihološko prilagođavanje. Zajedno, ovi nalazi ukazuju na važnost značenja u životu za osobni razvoj i samorazumijevanje, što može biti ključno za psihološko blagostanje. Ukratko, značenje u životu igra vitalnu ulogu kao posrednik između religioznosti, osobito vjerskog suočavanja, i psihološkog blagostanja. Ove spoznaje potvrđuju da je duboko integriranje značenja i svrhe u životni sustav ljudi važno za njihovu sposobnost suočavanja s izazovima i traženja zadovoljstva u životu.

6.2 *Religija u suočavanju s anksioznošću tijekom pandemije*

Istraživanje uloge religioznosti u suočavanju s zdravstvenom anksioznošću tijekom COVID-19 pandemije postalo je važno zbog trajnog utjecaja pandemije i važnosti religije u mnogim društvima svijeta. U situaciji socijalne izolacije i karantene, pojedinci prolaze kroz kompleksne procese odlučivanja o načinima kako se nositi i preživjeti. Strategije suočavanja obično proizlaze iz ranih socijalizacijskih iskustava ideologija i religijskih sustava uvjerenja (Mahmood i dr., 2021, 1463-1462). Interes za znanstveno proučavanje odnosa religije i zdravlja naglo je porastao u proteklim desetljećima. Suvremena socijalna psihologija, uključujući behaviorizam, psihodinamiku, humanizam i transpersonalizam, posvetila je pažnju istraživanju religijskih strategija suočavanja s ciljem postizanja iscjeljenja. Religijsko suočavanje može biti važna strategija za populacije koje prakticiraju fizičko distanciranje tijekom pandemije koronavirusa. Kada ljudi imaju osjećaj manje kontrole nad vlastitim životom i suočavaju se s neizvjesnošću, poznato je da se okreću religiji kao strategiji suočavanja. Religijska uvjerenja omogućuju prihvaćanje i prilagodbu novim životnim okolnostima, pružajući odgovore na stres, a nedavna istraživanja također sugeriraju da religiozna i duhovna vjera mogu pružiti utjehu, emocionalnu stabilnost i smanjenje stresa (Mahmood i dr., 2021, 1464). Istraživanja u Pakistanu 2021. godine, pokazuju da postoji pozitivna veza između zdravstvene anksioznosti i religijskog suočavanja, što potvrđuje da muslimani u Pakistanu koji su patili od anksioznosti uzrokovane pandemijom koronavirusa koriste religioznost kao strategiju suočavanja s izazovima životnih okolnosti.

Prethodna istraživanja su također ukazala na to da je religijsko suočavanje ključni čimbenik u pomoći ljudima tijekom kriza povezanih sa zdravljem. Lokalna istraživanja su dodatno potvrdila da se mladi u često okreću religiji u pokušaju lakšeg nošenja s pandemijom i promijenjenim životnim okolnostima (Mahmood i dr., 2021, 1468-1469). Nažalost, nedostatak podrške i pokrivenosti mentalnog zdravlja natjerao je ljude u zemlji da sami pronađu rješenja za suočavanje s mentalnim zdravstvenim problemima. Spomenuto istraživanje implicira da religija i duhovnost mogu biti integrativni alat za poboljšanje podrške i intervencija za smanjenje zdravstvene anksioznosti tijekom pandemije i nakon nje. Nadalje, daljnja istraživanja pokazala su da je pozitivno religijsko suočavanje bilo povezano s većim zadovoljstvom životom i većim zadovoljstvom društvenom podrškom tijekom pandemije.

No, strah od COVID-19 posredovao je u odnosu između negativnog religijskog suočavanja i zadovoljstva životom te zadovoljstva društvenom podrškom. Negativno religijsko suočavanje

povezano je s nižim razinama kvalitete života u specifičnim domenama, uključujući lošiju tjelesnu funkcionalnost, vitalnost, društvenu funkcionalnost i mentalno zdravlje. U kontekstu studija provedenih u kliničkim skupinama (uključujući pacijente oboljele od raka) koji su se podvrgli terapiji usmjerenoj na duhovnost, utvrđeno je da korištenje pozitivnih religijskih metoda suočavanja sa stresom prati višu razinu fizičkog blagostanja i manju težinu simptoma depresije i anksioznosti, dok je češća uporaba negativnih religijskih načina suočavanja sa stresom povezana je s manjkom mentalnog blagostanja, kao i povećanom depresijom i anksioznošću (Dobrakowski i dr., 2021, 2-3). Drugim riječima, ljudi koji se koriste negativnim religijskim suočavanjem vjerojatnije su doživjeli strah od COVID-19, što je pak bilo povezano s nižim stupnjem zadovoljstva životom i nižom socijalnom podrškom. Istraživanje provedeno u Poljskoj, došlo je do neočekivanog rezultata; dobiveni podaci pokazali su da je pozitivno religijsko suočavanje bilo povezano s većom težinom anksioznosti tijekom COVID-19. Navedeno saznanje je suprotno uvriježenom mišljenju prijašnjih istraživanja koje navodi da je pozitivno religijsko suočavanje obično povezano s manjim simptomima anksioznosti. No, pretpostavlja se da je to posljedica negiranja postojanja pandemije od strane nekih poljskih svećenika što je moglo uzrokovati egzistencijalnu disonancu među vjernicima. U takvoj situaciji, anksioznost predstavlja rezultat nastalih nesuglasica između stečenog znanja i nepravilnih i suvišnih informacija koje dolaze iz okoline. Nadalje, strah se mogao povećati kada Bog nije uslišio molitve za kraj pandemije. Štoviše, jaka anksioznost mogla je rezultirati pojačanim pozitivnim religijskim suočavanjem radi suočavanja sa stresorom (Dobrakowski i dr., 2021, 8-10).

6.3 *Utjecaj pandemije na vjerske zajednice*

Uz rastuće brojke zaraženih i preminulih diljem svijeta, mnoge nacionalne vlade su bile primorane na brze i drastične mjere, uključujući zatvaranje poslovnih objekata, vjerskih ustanova i škola kako bi se spriječilo širenje virusa. Ove mjere su imale izravan utjecaj na religijske zajednice koje su tradicionalno ovisne o osobnim i intimnim oblicima okupljanja u svojim praksama i obredima. Pandemija je također potaknula potrebu za prilagodbom u načinima kako se vjerske zajednice organiziraju i kako obavljaju svoje dužnosti u podršci članovima tijekom kriznih vremena. Ekonomski utjecaji pandemije su također značajni. Smanjenje gospodarskih aktivnosti zbog mjera ograničenja okupljanja dovelo je do velikih gubitaka radnih mjesta, s milijunima ljudi koji su se našli bez posla ili su suočeni s financijskim neizvjesnostima. Pritisak za ponovno otvaranje gospodarstava kako bi se obnovilo poslovanje i smanjile ekonomske posljedice postao je središnja tema rasprava, često u sukobu s potrebom

za očuvanjem javnog zdravlja i smanjenjem rizika od daljnjeg širenja virusa. Osim toga, pandemija je potaknula i dublja analitička promišljanja među istraživačima religije. Posebno se istražuje kako su se crkvene vođe prilagodili novim uvjetima rada pod društvenim distanciranjem te kako su se promijenili načini religijskih obreda i praksi. Ova promišljanja otvaraju važna pitanja o tome kako ljudi pronalaze duhovnu utjehu i podršku tijekom kriznih vremena te kako se religija prilagođava i dalje oblikuje društveni pejzaž u novim uvjetima globalne krize. U konačnici, pandemija COVID-19 nije samo zdravstvena kriza već i kompleksan socijalni fenomen koji postavlja brojna teorijska i praktična pitanja za istraživače i društvene znanstvenike. Ona nas prisiljava na ponovno razmišljanje o ulozi religije u suvremenom svijetu te na traženje inovativnih pristupa za razumijevanje njezine uloge i utjecaja u turbulentnim vremenima. Fokusirajući se na utjecaj društvenih promjena uzrokovanih COVID-19 na vjerske institucije, zajednice i pojedince, ovaj neviđeni trenutak potiče znanstvenike da razmisle o strategijama proučavanja religije u vrijeme društvenog distanciranja i dalje. Naglašava se važnost razvijanja inovativnih pristupa za otkrivanje trajnih promjena u religiji te na istraživanje kako religija i dalje oblikuje društveni život u različitim kontekstima, od najosobnijih do najglobalnijih. pandemija nije samo izazvala zdravstvenu krizu s visokim stopama zaraze i smrtnosti od koronavirusa, već je i duboko utjecala na način života ljudi i funkcioniranje društava (Baker i dr., 2020, 358-359).

Dokumentirano je više slučajeva vjerskih okupljanja koja su djelovala kao događaji s potencijalnim širenjem zaraze, uključujući slučajeve u Sjedinjenim Američkim Državama kao što su Washington, Oregon, Kalifornija, Arkansas i Zapadna Virginia, kao i u Njemačkoj i Južnoj Koreji. Iako je većina zajednica slijedila državne naredbe o zatvaranju, neke su se oduprle takvim naredbama ostajući otvorene i riskirajući uhićenje. Središnja uloga intenzivnih interaktivnih rituala u stvaranju zajedničkih dobiti religije, poput društvene podrške, emocionalne katarze i percepcije ozdravljenja, osigurala je postojanu napetost između želje mnogih vjerskih skupina za osobnim okupljanjima i zahtjeva fizičkog distanciranja potrebnog za ograničavanje širenja COVID-19. Ukoliko pojedinci i njihove grupe bili u uvjerenju da su osobna kolektivna iskustva bitna za njihovu vjersku praksu, društveni identitet i dobrobit, nastavili su s okupljanjima sve do granica (ili čak iznad njih) propisanih politika fizičkog distanciranja. Neki stručnjaci smatraju da distanciranje pruža priliku za razvijanje jače veze s Bogom kroz osobne vjerske aktivnosti, čitanje Svetih spisa te slušanje ili gledanje inspirativnih emisija, podcasta ili TV programa. Nastavno na spomenuto, utvrđeno je da je barem trećina sudionika izvijestila o povećanju svojih vjerskih aktivnosti tijekom pandemije. Također su se

predložile i druge inicijative kako bi se smanjio problem zatvaranja vjerskih službi, poput molitvenih sastanaka na balkonima zgrada, vjerskih obreda na mjestima gdje se ljudi okupljaju ne napuštajući svoja vozila te duhovnih telefonskih linija (Lucchetti i dr., 2020, 1-6). Na neki način, pandemija je "izravnala krivulju" hijerarhijskih crkvenih struktura. Pokazala nam je da vjera opstaje i bez svećenika, svećenika i biskupa.

Istovremeno, društvene veze među članovima unutar zajednica poticale su posjete liječnicima, brigu o simptomima kako su se pojavljivali te praktičnu pomoć za medicinske račune, čime je sudjelovanje u zajednici postalo potencijalno važan faktor u liječenju i prevladavanju bolesti. Razumijevanje različitih načina na koje je religija utjecala na širenje bolesti i skrb za bolesne prilika je za istraživače u području religije i zdravlja da doprinesu širem tijelu znanja o pandemiji. Iako religija nikada nije bila doista "neovisna varijabla" zbog svojih povijesnih i kontinuiranih odnosa s drugim aspektima društvenog života, osobito s rasom/etnicitetom, društvenom klasom i spolom, ključno je istražiti i dokumentirati kako je religija utjecala na obrasce ponašanja koji su izravno povezani s prijenosom i ublažavanjem bolesti. Kada se stvari događaju naglo i neočekivano, kao u slučaju COVID-19, crkva treba organizacijske strukture koje su fleksibilne i ravne - sposobne prilagoditi se promjenjivim potrebama i okolnostima kako bi omogućile pravovremene i prikladne odgovore. Ovaj fenomen ima utjecaja na svaku instituciju, svjetovnu ili sakralnu. Hijerarhijske strukture stoga su sve više problematične, jer odlučivanje mora proći kroz lanac zapovijedi i razine kontrole. Ljudi se osjećaju zarobljeni u strukturi. Naglašavaju se vertikalni odnosi na štetu horizontalnog angažmana.

Hijerarhije ponekad paraliziraju inicijativu i teške su u odgovaranju na neočekivane izazove. Takav neočekivani izazov crkvama vidljiv je u raspravama o Euharistiji, budući da je ona integralni dio života većine denominacija. U većini povijesnih tradicionalnih crkava, slavljenje euharistije rezervirano je za svećenike. Razumije se da bi tijekom zaključavanja zbog COVID-19 to stvorilo ozbiljne kompleksnosti za te crkve. Odgovori su varirali, ovisno o teološkom razumijevanju denominacija. U Rimokatoličkoj Crkvi, papa Franjo je dao dopuštenje svim svećenicima da sami slave misu, bez procesije. Anglikanske i reformirane crkve u Južnoj Africi su u *online* službama slavile svetu pričest, pri čemu je svećenik posvećivao kruh i vino koristeći svoju liturgiju s ukućanima. Ukućani su predstavljali vlastiti kruh i vino, koje je svećenik virtualno posvetio, te su svi zajedno sudjelovali. Druge crkve, poput jedne luteranske denominacije, izdale su smjernice svim članovima o tome kako slaviti pričest kod kuće, bez prisutnosti - virtualne ili stvarne – svećenika. To je jasno pokazalo da otpornost crkve ne ovisi o tome koliko ima svećenika, već o tome razumiju li laici, ljudi se u potpunosti Crkvom - čak i

bez posvećenog svećenika ili pastora (Pillay, 2020, 7-9). Naglašava se da crkvena institucija mora biti otvorena za transformaciju i prilagodbu, zadržavajući fokus na religioznoj misiji pravde, mira i ljubavi u svijetu. Nadalje, važno je zadržati tradicionalne elemente obreda koji podržavaju duhovnost i javno zdravlje, jer oni mogu pružiti epidemiološku otpornost i očuvati vjersku pobožnost unatoč zdravstvenim prijetnjama poput COVID-19 i sezonske gripe. Ovi zaključci potiču na daljnju integraciju duhovnih i zdravstvenih aspekata u strategije budućih kriznih situacija kako bi se osigurala cjelovita skrb za zajednice.

ZAKLJUČAK

Pandemija COVID-19 duboko je transformirala društvene i religijske dinamike diljem svijeta, s ključnim utjecajem na instituciju braka i obitelji. Sociološki, ova kriza potaknula je promjene u načinu održavanja obiteljskih odnosa te balansiranja privatnoga i profesionalnoga života uslijed radikalne promjene u radnim i obrazovnim rutinama. U isto vrijeme, religijske zajednice su se prilagodile novim ograničenjima, pružajući duhovnu podršku članovima na inovativne načine.

Analizirajući ove dinamike kroz sociološke teorije o obitelji i ulogu religije u društvenim promjenama, istražili smo kako su socijalni, ekonomski i duhovni faktori zajedno oblikovali iskustva pojedinaca unutar obiteljskih i religijskih konteksta tijekom pandemije. Važno je naglasiti da su obitelji pokazale izuzetnu prilagodljivost i otpornost u suočavanju s izazovima, koristeći raznolike strategije kako bi očuvale stabilnost i blagostanje. Različiti pristupi i strategije koje su obitelji primijenile tijekom pandemije COVID-19 odražavaju širok spektar potreba i izazova s kojima su se suočavale. Ovaj novi način života omogućio je mnogim obiteljima da održe kontinuitet svojih svakodnevnih aktivnosti i profesionalnih obveza, dok su istovremeno zadovoljavali potrebe brige o djeci i obitelji.

Komunikacija je također imala ključnu ulogu u očuvanju obiteljske dinamike. Redoviti obiteljski sastanci postali su prilika za izražavanje osjećaja, dijeljenje stresa te donošenje zajedničkih odluka. Ova otvorena komunikacija doprinijela je jačanju emocionalne povezanosti među članovima obitelji te smanjenju mogućnosti sukoba. Zajedničko vjersko iskustvo često je služilo kao temelj za zajedničko suočavanje s izazovima. Duhovnost pruža obiteljima smisao i nadu te jača njihovu povezanost i otpornost u teškim vremenima. S druge strane, praktični resursi poput psihološke podrške, savjetovanja i obrazovnih platformi također su bili ključni za obitelji u suočavanju s izazovima pandemije. Navedeni resursi pružili su alate za upravljanje stresom, unapređenje komunikacije unutar obitelji te strategije za svakodnevno funkcioniranje. Osim toga, podrška zajednice bila je nezamjenjiva. Lokalne inicijative, volonterski rad i međusobna podrška susjeda pružili su praktičnu pomoć i emocionalnu podršku, ojačavajući osjećaj pripadnosti i zajedništva unutar obitelji.

Zaključuje se da, raznolikost pristupa i resursa koje su obitelji koristile tijekom pandemije naglašava važnost prilagodljivosti i integracije različitih strategija za podršku. Kombinacija duhovnih i praktičnih resursa omogućila je obiteljima da se uspješno nose s izazovima pandemijskih uvjeta te ih potaknula na razvoj otpornosti i zajedništva. Daljnja istraživanja

mogla bi produbiti razumijevanje kako različiti aspekti podrške doprinose obiteljskom blagostanju te kako ih bolje integrirati u strategije za buduće krizne situacije.

POPIS LITERATURE

- Ajduković, Marina; Rajhvajn Bulat, Linda (2012). Doživljaj financijskog statusa obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca. *Revija za socijalnu politiku*, 19(3), 233-253.
- Ajduković, Marina i dr. (2012). Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(3), 367-412.
- Antičević, Vesna (2021). Učinci pandemija na mentalno zdravlje. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 30(2), 423-443.
- Baker, Joseph i dr. (2020). Religion in the Age of Social Distancing: How COVID-19 Presents New Directions for Research. *Sociology of Religion*, Volume 81(4), 357–370.
- Benvin, Anton. (1972). Obitelj kroz povijest. *Bogoslovska smotra*, 42(1), 35-51.
- Bettinger-Lopez, Caroline; Bro, Alexandra (2020). A Double Pandemic: Domestic Violence in the Age of COVID-19. *Council on Foreign Relations*.
- Dobrakowski, Paweł Piotr (2021). Religious Coping and Life Satisfaction during the COVID-19 Pandemic among Polish Catholics. The Mediating Effect of Coronavirus Anxiety. *Journal of clinical medicine*, 10(21), 4865.
- Ferrara Pietro i dr. (2021). Effects of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) on Family Functioning. *The Journal of Pediatrics*, 237(2), 322-323.
- Fisher, Jenny i dr. (2020) Community, work, and family in times of COVID-19. *Community, Work & Family*, 23(3), 247-252.
- Guetto Raffaele, Vignoli Daniele & Bazzani Giacomo (2020). *Marriage and cohabitation under uncertainty: the role of narratives of the future during the COVID-19 pandemic*, *European Societies*.
- Hoehn-Velasco, Lauren i dr. (2023). Marriage and divorce during a pandemic: the impact of the COVID-19 pandemic on marital formation and dissolution in Mexico. *Rev Econ Household*, 21, 757-788.
- Komura, Mizuki; Ogawa, Hikaru (2022). COVID-19, marriage, and divorce in Japan. *Rev Econ Household*, 20, 831-853.
- Kumar Anant. COVID-19 and Domestic Violence: A Possible Public Health Crisis. *Journal of Health Management*, 22(22), 192-196.
- Koprek, Ivan (2015). Razarajući čimbenici braka i obitelji. *Bogoslovna smotra*, 85(3), 759-778.
- Kowalczyk Oliwia i dr. Religion and Faith Perception in a Pandemic of COVID-19. *J Relig Health*. 2020 Dec. 59(6), 2671-2677.

- Kregar, Josip (1994). Promjene u strukturi obiteljskih zajednica. *Revija za socijalnu politiku*, 1(3), 211-224
- Krok Dariusz (2015). The Role of Meaning in Life Within the Relations of Religious Coping and Psychological Well-Being. *J Relig Health.*, 54(6), 2292-308
- Leutar, Ivan; Leutar, Zdravka (2017). Duhovnost kao resurs snage i otpornosti obitelji u rizičnim okolnostima. *Nova prisutnost*, XV(1), 65-87.
- Lebow, Jay (2020). Family in the Age of COVID-19, *Family Process* 59(2), 309-312.
- Lucchetti, Giancarlo i dr. (2020). Spirituality, religiosity and the mental health consequences of social isolation during Covid-19 pandemic. *International Journal of Social Psychiatry*, 67(6), 672-679.
- Macy, J. Rebecca (2022). The COVID-19 Pandemic and Family Violence: Reflecting on Two Years' Research. *Journal of Family Violence*, 37, 719-724.
- Mahmood, Khalid Qaisar i dr. (2021). A Cross-Sectional Survey of Pakistani Muslims Coping with Health Anxiety through Religiosity during the COVID-19 Pandemic. *Journal of Religion and Health*, 60(3), 1462-1474.
- Matić, Valentina; Babić, Sabina; Vratanić, Nikolina (2022). Utjecaj pandemije COVID-19 na mentalno zdravlje mladih; strategija suočavanja i moć samokontrole. *Hrvatski Časopis za javno zdravstvo*, 18(57), 52-60.
- McIntosh, Daniel (1995): Religion-as-Schema, With Implications for the Relation Between Religion and Coping. *International Journal for the Psychology of Religion*, 5, 1, 1-16.
- Mijatović, Antun. (1995). Obitelj i poremećaji društvenog konteksta. *Društvena istraživanja*, vol. 4, br. 4-5 (18-19), 465-485.
- Nimac, Dragan (2010). (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu. *Obnovljeni život*, 65(1), 23-35.
- Pargament, I. Kenneth i dr., (2013). The religious dimension of coping: Advances in theory, research, and practice. *The Guilford Press*, 2, 560-579.
- Pillay, Jerry (2020). COVID-19 Shows the Need to Make Church More Flexible. *Transformation*, 37(4), 266-275.
- Purba, F. D. i dr. (2021). Marriage and quality of life during COVID-19 pandemic. *PloS one*, 16(9).
- Salin, Milla i dr. (2020). Family coping strategies during finland's COVID-19 lockdown. *Sustainability (Switzerland)*, 12(21), 1–13.

Tam, Wilson Wai San i dr., (2021). Impacts of COVID-19 and partial lockdown on family functioning, intergenerational communication and associated psychosocial factors among young adults in Singapore. *BMC psychiatry*, 21(1), 595.

Thomson, Kimberly i dr., (2021). Impacts of the COVID-19 Pandemic on Family Mental Health in Canada: Findings from a Multi-Round Cross-Sectional Study. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 12, 12080.

Wagner, G. Brandon; Choi, H. Kate; Cohen, N. Philip (2020). Decline in Marriage Associated with the COVID-19 Pandemic in the United States. *Sage Journals*, 6, 1-8.

Internetski izvori

How COVID-19 Affects Marriage – and How to Adapt. Psychology Today. URL: [How COVID-19 Affects Marriage—and How to Adapt | Psychology Today](#) (13.07.2024.)

Is there a link between the pandemic and divorce? Statistics Canada URL: [Is there a link between the pandemic and divorce? - Statistics Canada \(statcan.gc.ca\)](#) (13.07.2024.)

Marriage in Quarantine. Psychology Today. URL: [Marriage in Quarantine | Psychology Today](#) (12.07.2024.)

Religion in marriages and families. Pew Research Center. URL: [Religion in marriages and families | Pew Research Center](#) (13.07.2024):

ŽIVOTOPIS

Dorotea Pilatuš, rođena je 28. srpnja 1996.godine u Zagrebu.

Nakon završetka osnovne škole u Markuševcu, upisuje Gornjogradsku gimnaziju u Zagrebu. Srednju školu završava 2015. godine, po čijem završetku upisuje Fakultet Filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu. 2020. godine završava preddiplomski studij Filozofije i religijskih znanosti, a trenutno završava diplomski studij religijskih znanosti.

Posjeduje odlično znanje engleskog jezika i aktivno se služi njime, dok se pasivno služi francuskim jezikom.

Najizraženije vrline i vještine su organiziranost, proaktivnost, samostalnost te sposobnost brzog usvajanja novih znanja i vještina.

Radno iskustvo započinje studentskim poslom u svibnju 2016.godine, a od kolovoza 2023. izvršava administrativne poslove u Coca-Cola HBC (Hellenic Bottling Company) Hrvatska.